

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS**  
**TEISĖS FAKULTETAS**  
**VERSLO TEISĖS KATEDRA**

**MONIKA BUKELSKYTĖ**  
**Verslo teisės programa (62401S105)**

**ESMINĖ SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖ:**  
**TAIKYMO RIBOS**

**Magistro baigiamasis darbas**

**Darbo vadovė**  
**lekt. Olga Petroševičienė**

**Konsultantė**  
**doc. dr. Lina Novikovienė**

**VILNIUS, 2010**

## TURINYS

|                                                                                                                                                                                                                                                       |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>IVADAS</b> .....                                                                                                                                                                                                                                   | 4  |
| <b>1. ESMINĖS SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖS DOKTRINOS KILMĖ IR RAIDĄ</b> .....                                                                                                                                                                            | 7  |
| 1.1. <i>Laesio enormis</i> doktrina.....                                                                                                                                                                                                              | 7  |
| 1.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos raida.....                                                                                                                                                                                                     | 7  |
| 1.3. Esminės šalių nelygybės doktrinos reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose ..                                                                                                                                                                | 11 |
| 1.3.1. Esminės šalių nelygybės reglamentavimas UNIDROIT Principuose.....                                                                                                                                                                              | 11 |
| 1.3.2. Esminės šalių nelygybės reglamentavimas PECL .....                                                                                                                                                                                             | 16 |
| 1.4. Esminės šalių nelygybės reglamentavimas CK .....                                                                                                                                                                                                 | 18 |
| 1.4.1. CK 6.228 str. santykis su teisės principais .....                                                                                                                                                                                              | 20 |
| <b>2. ESMINĖS SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖS TAIKymo PAGRINDAI IR PASEKMĖS</b> .....                                                                                                                                                                       | 22 |
| 2.1. Esminės sutarties šalių nelygybės taikymo pagrindai.....                                                                                                                                                                                         | 22 |
| 2.2. Esminės sutarties šalių nelygybės taikymo pasekmės .....                                                                                                                                                                                         | 25 |
| <b>3. CK 6.228 STR. SANTYKIS SU CK 1.90, CK 1.91 IR CK 6.204 STR.</b> .....                                                                                                                                                                           | 27 |
| 3.1. CK 6.228 str. santykis su CK 1.90 str. (dėl suklydimo sudaryto sandorio negaliojimas)<br>.....                                                                                                                                                   | 27 |
| 3.2. CK 6.228 str. santykis su CK 1.91 str. (dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, tai pat dėl atstovo piktavališko susitarimo su antrąją šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio negaliojimas) ..... | 28 |
| 3.3. CK 6.228 str. santykis su CK 6.204 str. (sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms).....                                                                                                                                         | 30 |
| <b>4. ESMINĖS SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖS DOKTRINOS TAIKymo RIBOS</b> .....                                                                                                                                                                             | 32 |
| 4.1. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose teisiniuose santykiuose ...                                                                                                                                                             | 32 |
| 4.1.1. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose teisiniuose santykiuose ir santykis su verslo teisių santykių šalių veikimo savo rizika principu. ....                                                                                | 32 |
| 4.1.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo komerciniuose teisiniuose santykiuose Lietuvos teismų praktikoje tyrimas .....                                                                                                                       | 35 |
| 4.1.3. CK 6.228 str. taikymas netesybų ir palūkanų keitimui .....                                                                                                                                                                                     | 40 |
| 4.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas kituose teisiniuose santykiuose .....                                                                                                                                                                 | 43 |
| 4.2.1. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas vartojimo teisiniuose santykiuose .....                                                                                                                                                             | 43 |
| 4.2.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas darbo teisiniuose santykiuose .....                                                                                                                                                                 | 44 |

|                         |    |
|-------------------------|----|
| <b>IŠVADOS</b> .....    | 46 |
| <b>LITERATŪRA</b> ..... | 47 |
| <b>SANTRAUKA</b> .....  | 51 |
| <b>SUMMARY</b> .....    | 53 |

## IVADAS

**Mokslinio tiriamojo darbo temos aktualumas ir problematika.** Esminės sutarties šalių nelygybės doktrina Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinta Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso<sup>1</sup> (toliau – CK) 6.228 str., kuris buvo perkeltas iš UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų<sup>2</sup> (angl. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*) (toliau – UNIDROIT Principai) 3.10 str. Šios normos tikslas yra apginti silpnesnę sutarties šalį nuo galimo dominuojančios šalies piktnaudžiavimo savo pranašesne padėtimi. Tokiu būdu CK 6.228 str. užtikrina sutarties šalių lygiateisiškumo, teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų laikymąsi. Šiuolaikinė esminės šalių nelygybės doktrina yra pakankamai novatoriškas sutarties šalių teisių gynimo instrumentas, todėl tiek taikant UNIDROIT Principų 3.10 str., tiek Europos sutarčių teisės principų<sup>3</sup> (angl. *Principles of European Contract Law*) (toliau – PECL) 4:109 str. bei taipogi CK 6.228 str. iškyla nevienodo doktrinos aiškinimo ir taikymo teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje problema. Kaip teigia UNIDROIT Principų rengėjas Micheal Joachim Bonell, teismai, reguliuodami šalių derybų procesą, turi atsižvelgti į du konkuruojančius interesus – pirma, į sutarčių stabilumo užtikrinimo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principus, antra, į sutarčių sąžiningumo užtikrinimą ir vienos sutarties šalies apsaugojimą nuo kitos šalies nesąžiningų veiksmų.<sup>4</sup> Šių konkuruojančių interesų derinimas, manytina, yra viena iš priežasčių sukeliančių nevienodą esminės šalių nelygybės doktrinos interpretavimą. Tinkamam ir stabiliam esminės šalių nelygybės doktrinos taikymui Lietuvoje taip pat trūksta mokslinių darbų šia tema, kurių praktiškai nėra, bei išsamesnės teismų praktikos. Šiai dienai, didžiausią neaiškumą sukelia esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose teisiniuose santykiuose, kadangi tiek teisinėje literatūroje, tiek teismų praktikoje, laikomasi nuomonės, jog vartojimo sutarčių, ar sutarčių sudaromų tarp fizinių ir juridinių asmenų atveju, pritaikyti silpnesnės šalies gynimo mechanizmą paprasčiau nei sutarčių sudarytų tarp verslo šalių atveju, kadangi tokioms šalims griežtai taikomas veikimo savo rizika principas. Aiškių esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo pagrindų išaiškinimo stoka Lietuvoje, sukelia neaiškumą dėl tinkamo CK 6.228 str.

<sup>1</sup> Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

<sup>2</sup> UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2004 // Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>3</sup> Principles of European Contract Law (prepared by the Commission on European Contract Law) // Prieiga per internetą: [http://frontpage.cbs.dk/law/commission\\_on\\_european\\_contract\\_law/PECL%20engelsk/engelsk\\_partI\\_og\\_II.htm](http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>4</sup> M. J. Bonell. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3, P. 73.

taikymo. Todėl šis magistro baigiamasis darbas tiria teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje nurodomus esminės šalių nelygybės taikymo pagrindus ir doktrinos taikymą skirtingų teisinių santykių atžvilgiu, didžiausią dėmesį skiriant esminės šalių nelygybės doktrinos taikymui komerciniuose teisiniuose santykiuose.

**Tyrimo hipotezė:** Esminės sutarties šalių nelygybės doktrina, įtvirtinta CK 6.228 str., taikytina komerciniuose teisiniuose santykiuose. **Tyrimo objektas:** Magistro baigiamojo darbo „Esminė sutarties šalių nelygybė: taikymo ribos“ objektas yra esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo ribos. **Tyrimo dalykas:** esminės šalių nelygybės doktrinos raida, taikymo pagrindai, pasekmės bei taikymas komerciniuose ir kituose teisiniuose santykiuose. **Tyrimo tikslas:** išnagrinėti esminės šalių nelygybės doktrinos atsiradimo prielaidas, reglamentavimą Lietuvos bei tarptautiniuose teisės aktuose, taikymo pagrindus ir pasekmes bei, ištyrus teisinę literatūrą ir teismų praktiką, nustatyti esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo ribas komerciniuose, vartojimo ir darbo teisiniuose santykiuose.

**Tyrimo uždaviniai:** 1) išanalizuoti esminės sutarties šalių nelygybės doktrinos kilmę ir raidą; 2) apžvelgiant esminės sutarties šalių nelygybės reglamentavimą Lietuvos bei tarptautiniuose teisės aktuose atskleisti esminės sutarties šalių nelygybės doktrinos esmę; 3) nustatyti esminės šalių nelygybės taikymo pagrindus ir pasekmes; 4) išanalizuoti esminės sutarties šalių nelygybės santykį su panašiais sutarčių keitimo ir negaliojimo pagrindais įtvirtintais CK; 5) atlikti teismų praktikos bei doktrinos analizę vertinant esminės sutarties šalių nelygybės doktrinos taikymo ribas; 6) nustatyti esminės sutarties šalių nelygybės taikymo ribas komerciniuose, vartojimo ir darbo teisiniuose santykiuose.

Nagrinėjant temą bus taikomi įvairūs **tyrimo metodai:** istorinis, lyginamasis, loginis (analitinis), sisteminis, lingvistinis, aprašomasis bei dokumentų analizės. Įvairių metodų taikymo tikslas – kuo efektyviau išanalizuoti ir atskleisti mokslinio tiriamojo darbo temos esmę bei padaryti pagrįstas išvadas.

**Pagrindinės sąvokos.** *Komercinė veikla* – veikla, daroma dėl pelno<sup>5</sup>. *Komerciniai ginčai* – ginčai tarp verslininkų, kylantys iš verslo (komercinių) santykių. Ar ginčas komercinis, nustatoma pagal du kriterijus: pagal subjektus - ginčo subjektai turi būti verslininkai (įmonės), ir ginčo dalyką – ginčas turi būti kilęs iš ūkinės komercinės veiklos<sup>6</sup>. *Esminė sutarties šalių nelygybė* (angl. *gross disparity*) – situacija, kai šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jei sutarties sudarymo metu sutartis, ar atskira jos sąlyga, nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą ir ši šalis pasinaudojo kitos šalies ekonominiais sunkumais, priklausomybe,

<sup>5</sup> Black's Law Dictionary. Sixth edition. Centennial edition (1891-1991). P. 270.

<sup>6</sup> Abramavičius A., Andruškevičius A., Baškevičienė R. ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. P. 405.

neatidėliotinais poreikiais, derybų patirties neturėjimu ar kitais asmeniniais trūkumais, arba susiklosčiusiomis nepalankiomis aplinkybėmis<sup>7</sup>.

**Mokslinio tiriamojo darbo struktūra.** Šį darbą sudaro 4 skyriai ir išvados. *Pirmoje* mokslinio tiriamojo darbo dalyje tiriama esminės šalių nelygybės doktrinos kilmė ir raida – *laesio enormis* doktrina, jos evoliucija į šiuolaikinius esminės sutarties šalių nelygybės modelius, reglamentavimas Unidroit Principuose ir PECL bei įsitvirtinimas CK. *Antroje* dalyje, analizuojami bei daromos išvados dėl esminės šalių nelygybės taikymo pagrindų ir pasekmių. *Trečioje* dalyje nustatomas CK 6.228 str. santykis su CK 1.90 str., CK 1.91 str. ir CK 6.204 str. Galiausiai *ketvirtoje* mokslinio tiriamojo darbo dalyje, tiriamas esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose, vartojimo ir darbo teisiniuose santykiuose.

---

<sup>7</sup> CK 6.228 str. 1 d.

# 1. ESMINĖS SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖS DOKTRINOS KILMĖ IR RAIDA

## 1.1. *Laesio enormis* doktrina

Esminės sutarties šalių nelygybės doktrina kildinama iš poklasikiniame romėnų teisės periode galiojusios *laesio enormis* doktrinos. Pagal šią doktriną, sutarties šalis galėjo siekti panaikinti sutartį, jeigu jos sutartinė prievolė buvo dvigubai didesnė už kitos šalies prievolę.<sup>8</sup> *Laesio enormis* doktrina buvo įtvirtinta Justiniano kodekso C. 4.44.2 str. Šis straipsnis numatė galimybę žemės sklypo pardavėjui nutraukti sutartį, jei pirkimo kaina sudarė mažiau negu pusę tikrosios žemės sklypo vertės. Matyti, kad ši norma buvo skirta *tik pardavėjo* teisėms apsaugoti – pirkėjo interesai pagal ją nebuvo ginami. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog *laesio enormis* taisyklė buvo taikoma *tik žemės* pirkimo – pardavimo sutartims. Tai galima paaiškinti istorinėmis *laesio enormis* doktrinos susiformavimo priežastimis: Justiniano kodekso C. 4.44.2 str. tikslas buvo apsaugoti valstiečius, kurie nuskurdo dėl itin nepalankios kaizerių mokesčių politikos ir todėl buvo priversti pusvelčiui parduoti savo laukus miestiečiams<sup>9</sup>. Pagal tuometinį reglamentavimą buvo galima panaikinti sutartį, tačiau *laesio enormis* doktrinos taikymas nedarė sutarties savaime negaliojančios (nors sandorių negaliojimo pagrindai jau egzistavo). Galima daryti išvadą, jog poklasikiniame romėnų teisės periode esminė sutarties šalių nelygybė nebuvo laikoma tokiu pat svarbiu sandorių negaliojimo pagrindu kaip kiti tuo metu galioję sandorių negaliojimo pagrindai.<sup>10</sup> Taip pat pažymėtina, kad tuometinė *laesio enormis* taisyklė visai nevertino *procedūrinio elemento*, t.y. nesąžiningo pasinaudojimo kita šalimi. *Laesio enormis* taikymui reikšmės turėjo tik *materialinis (turinio)* elementas – dvigubai mažesnė kaina.

Šiuo metu *laesio enormis* doktrina vis dar įtvirtinta Austriško ABGB (vok. *Österreich Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) 934 str., kuris teigia, kad galima nutraukti sutartį, jei sandorio metu viena iš sutarties šalių gauna per pusę mažesnę naudą, nei kita šalis.<sup>11</sup>

## 1.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos raida

<sup>8</sup> K. Grechenig. Die Laesio enormis als enorme Läsion der sozialen Wohlfahrt? – Ein rechtsökonomischer Beitrag zur HGB – Reform // Journal für Rechtspolitik. 2006, Nr. 1, P. 2.

<sup>9</sup> Zweigert, K, Kotz U. Lyginamosios teisės įvadas. - Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 276.

<sup>10</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 96 – 97. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>11</sup> Ernst A. Kramer. Contractual Validity According to the Unidroit Principles // European Journal of Law Reform, 1999, Nr. 1/3, P. 283.

XIII amžiuje scholastikos šalininkai pradėjo interpretuoti Justiniano kodekso C. 4.44.2 str. kaip bendrą lygybės pirkimo – pardavimo santykiuose principą. Taip pat ėmė ryškėti skirtumai tarp komercinių ir nekomercinių sandorių, kas lėmė sutarčių nutraukimo galimybės remiantis materialiais pagrindais (esminės nelygybės tarp prievolių egzistavimo) atsiradimą ne tik prekeiviams. XVI amžiuje buvo išskirti du esminiai asmeniniai trūkumai, kurių pagrindu nukentėjusi šalis galėjo atsisakyti sutarties, – nežinojimas ir būtinumas.<sup>12</sup> Matysime, jog ir šiuolaikiniame reglamentavime šios dvi aplinkybės (neinformuotumas ir neatidėliotini poreikiai<sup>13</sup>) laikomos vienomis iš aplinkybių, kurių pagrindu sutarties šaliai leidžiama atsisakyti sutarties dėl esminės šalių nelygybės.

XVIII amžiuje išsivystė *absoliučios sutarties šalių autonomijos idėja*. Todėl principo *pacta sunt servanda* buvo laikomasi taip griežtai, kad sutarties keitimo klausimas nebuvo keliamas. Tai atsispindėjo ir tuometinėse teisės aktų kodifikacijose. Prūsijos kodekso (vok. *Allgemeines Landrecht*) (1794 m.) 58 str. numatė, jog kainos neadekvatumas savaime nedaro sutarties negaliojančia, o 1804 m. Prancūzijos Civilinio kodekso 1118 str. įtvirtino bendrą taisyklę, kad esminė sutarties šalių nelygybė nedaro sutarčių negaliojančių, išskyrus tam tikrus atvejus. Prancūziškasis modelis įtvirtintas ir 1861 m. Vokietijos Prekybos kodekse (vok. *Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*) 286 str., kuriame įtvirtinta, kad esminis vienos iš sutarties šalių nuostolis, taip pat nuostolis, kuris yra didesnis nei pusė kainos, nedaro sutarties negaliojančia.<sup>14</sup>

Toliau aptariamose įvairių valstybių vėlesnėse kodifikacijose ir teismų praktikoje atsispindėjo konfliktas tarp romėniškos *laesio enormis* taisyklės bei sutarties šalių pusiausvyros principo ir nelanksčios liberaliosios koncepcijos pagrįstos sutarties šalių autonomijos idėja.

**Prancūzijos** Civilinio kodekso 1647 – 1685 str. leido atsisakyti žemės pardavimo sutarties, jei žemė parduota už 5/12 jos tikrosios vertės. Todėl, nors 1118 str. turėjo negatyvų efektą šalių pusiausvyros principui, įvairios išimtys, įtvirtintos Civiliniame kodekse, leido teismams plačiai interpretuoti ir taip pat plačiau taikyti *laesio enormis* doktriną. Civilinio kodekso 1706 – 2052 str., reglamentuojantys partnerystę, numatė, kad sutartis (ar jos sąlyga) galėjo būti panaikinta esant esminei - t.y. didesnei nei ¼ - sutarties šalių nelygybei. Prancūzijos

---

<sup>12</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 97 – 98. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>13</sup> CK 6.228 str. 1 d.

<sup>14</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 98 – 99. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

teismai taip pat rėmėsi subjektyvia teorija<sup>15</sup>, pagal kurią, esant esminei nelygybei tarp sutarties šalių prievolių, šalies valios trūkumas yra preziumuojamas. Tačiau ši teorija nebuvo tiesiogiai įtvirtinta Prancūzijos teisės aktuose.<sup>16</sup>

**Vokietijoje** subjektyvios teorijos pėdsakai aiškesni. 1896 m. Vokietijos BGB (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*) 138 str. numatė, kad sandoris yra negaliojantis, kai viena šalis, pasinaudojusi kitos šalies stresine situacija, nepatyrimu, nesugebėjimu vertinti, ar svariu kitos šalies valios trūkumu, gauna sau ar trečiajai šaliai ekonominę naudą, kurios vertė pranoksta jos pačios sutartinės prievolės dydį, tokiu būdu sukuriant didelę nelygybę tarp sutarties šalių. Sutartis pagal šį straipsnį yra negaliojanti *ab initio* dėl valios trūkumo, taip pat, priešingai nei romėnų teisės tradicijoje, tokios sutarties keisti negalima. Tuo pat metu, liberaliosios minties įtakoje, atsirado atskiras reguliavimas komercinei teisei. Vokietijos Prekybos kodekso (vok. *Handelsgesetzbuch*) 347 str. numato, jog komercinio sandorio šalis turi veikti atsargiai, todėl nepatyrimo, nesugebėjimo vertinti, ar stipraus valios trūkumo kriterijai netaikytini vertinant komercinių sandorių galiojimą. Remiantis šiuo straipsniu vienintelė išimtis daroma stresinėms situacijoms.<sup>17</sup>

1865 m. **Italijos** kodekso 1448 str. numatė sutarties nutraukimo (bet ne sandorio negaliojimą *ab initio*) galimybę, jei sutartis sukelia nelygybę tarp šalių ir (i) ši nelygybė atsirado dėl vienos šalies skubių poreikių ir (ii) jei nelygybė pasireiškia tuo, jog nukentėjusios šalies prievolė yra daugiau nei dvigubai didesnė nei kitos šalies. Priešingai nei Prancūzijos teismų praktikoje ar Vokietijos įstatymuose, Italijos teisėje nebuvo vietos subjektyviajai teorijai. Sutarties atsisakymas dėl valios trūkumų nėra leidžiamas. Ši kontradikcija su UNIDROIT Principais yra prieštaraujama vertinama italų mokslininkų.<sup>18</sup>

Nelygios derybų galios doktrina (angl. *inequality of bargaining power*), panaudota žymios bylos *Loyds Bank v. Bundy*<sup>19</sup> sprendime, yra **angliškas** esminės šalių nelygybės doktrinos variantas. Minėtoje byloje teismas leido ūkininkui atsisakyti sutarties, kuri numatė labai aukštas palūkanas už paskolą, grindžiant tuo, jog sutartis buvo sudaryta esant ekonominiam spaudimui. Šioje byloje ūkininko sūnus, kartu su banko tarnautoju, įtikino tėvą už sūnaus skolas įkeisti ūkį. Ūkininkas nežinojo tikrosios sūnaus ekonominės padėties bei neturėjo galimybės

<sup>15</sup> Pagal subjektyviają teoriją, vertinama šalių valia, jos sutapimas, tikrieji šalių ketinimai, tuo tarpu pagal objektyviają teoriją, esminiu kriterijumi laikomas tam tikrų objektyvių aplinkybių egzistavimas, pavyzdžiui, labai didelė nelygybė tarp sutarties šalių prievolių.

<sup>16</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 100. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>17</sup> Ibid, P. 101 – 102.

<sup>18</sup> Ibid, P. 102.

<sup>19</sup> *Lloyds Bank Ltd v Bundy* [1974] EWCA Civ 8 // Prieiga per internetą <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1974/8.html> [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

pasinaudoti nepriklausomu patarėju, taip pat pasitikėjo sūnumi ir banko, kurio klientu buvo daugelį metų, darbuotoju.<sup>20</sup> Anglijos teisėje nėra objektyvaus kriterijaus nusakančio nelygybės mastą, todėl sutarties šalių padėtis vertinama pagal subjektyvius kriterijus. Nelygios derybų galios doktrina yra pagrįsta „netinkamos įtakos“ (angl. *undue influence*<sup>21</sup>) ir „neteisėtumo“ (angl. *unconscionability*<sup>22</sup>) doktrinomis. Netinkamos įtakos doktrina yra labiau skirta apsaugoti silpnesnę šalį fiduciariniuose ar konfidencialiuose santykiuose. Pareiga įrodyti, kad nebuvo netinkamos įtakos, tenka dominavusiai sutarties šaliai.<sup>23</sup>

JAV nesąžiningumas sutartiniuose santykiuose ilgą laiką nebuvo laikomas tiesiogine priežastimi nukentėjusiąją šalį atleisti nuo sutarties vykdymo. Tik XX amžiaus viduryje tam tikrų doktrinų įtakoje į nesąžiningumą pradėta žiūrėti rimčiau. Liberalusis požiūris pasireiškė XIX a. pab. – XX a. pr. taikyta sutarties priežasties (angl. *consideration*<sup>24</sup>) doktrina, kuri leido nesąžiningų sutarčių vykdymą, kadangi nevertino sąžiningumo. Tai pasikeitė po Antrojo pasaulinio karo, kai ši doktrina pradėta taikyti priešingai. Naujoji interpretacija lėmė neteisėtumo (angl. *unconscionability*) doktrinos evoliuciją. Ši doktrina buvo išvystyta teismuose ir pagal ją negalima priversti vykdyti nesąžiningų ir vienpusiškų sutarčių, sudarytų dėl, pvz., priežasties sudaryti sutartį (angl. *consideration*) stokos. Po Komercinio kodekso (angl. *Uniform Commercial Code*) priėmimo, neteisėtumo doktriną JAV teismuose pradėta taikyti dažniau. Pagal šio kodekso 2.302 str. teismas gali atleisti sutarties šalį nuo sutarties vykdymo pareigos ar pripažinti sutartį vykdytina be neteisėtos sąlygos, jei sutarties sudarymo metu sutartis ar vienas jos straipsnis buvo neteisėti (angl. *unconscionable*). Kadangi JAV teisėje nedaroma skirtumo tarp komercinių ir civilinių sandorių, šis straipsnis taikytinas tiek vartojimo, tiek komerciniams sandoriams. JAV taip pat taikoma ir angliška *netinkamos įtakos* doktrina.<sup>25</sup>

<sup>20</sup> Zweigert, K, Kotz U. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 278.

<sup>21</sup> Netinkama įtaka (angl. *undue influence*) – įtikinimas, spaudimas ar įtaka nepasireiškianti jėgos panaudojimu, tačiau stipresnė nei patarimas, dėl kurios silpnesnės šalies laisva valia taip paveikiama, kad ji elgiasi sutinkamai su dominuojančios šalies valia. (Black's Law Dictionary. Sixth edition. Centennial edition (1891-1991). P. 1528.)

<sup>22</sup> Neteisėtumo (angl. *unconscionability*) doktrina – tai doktrina pagal kurią, teismai gali pripažinti negaliojančiomis nesąžiningas ar nepakeliamas sutartis, dėl procedūrinių pažeidimų sutarties sudarymo metu, ar dėl turinio trūkumų, tokių kaip sąlygų, kurios pažeidžia teisėtus šalių lūkesčius ar nustato esminę nelygybę tarp šalių prievolių. Tiek procedūriniai, tiek materialiniai (turinio) trūkumai gali būti pagrindas taikyti neteisėtumo doktriną. (Black's Law Dictionary. Sixth edition. Centennial edition (1891-1991). P. 1524.)

<sup>23</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 104. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>24</sup> Priežastis sudaryti sutartį (angl. *consideration*) – paskata sudaryti sutartį. Priežastis, motyvas, kaina ar skatinanti įtaka, kuri pastūmėja sutarties šalį sudaryti sutartį. (Black's Law Dictionary. Sixth edition. Centennial edition (1891-1991). P. 306.)

<sup>25</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 104 – 105. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

Taigi, kaip galime matyti, romėniškoji *laesio enormis* doktrina, nuo savo atsiradimo poklasikiniame romėnų teisės periode, buvo nuolat modifikuojama pagal vyravusias politines ir mokslines tendencijas. Šios doktrinos atspindys šiuolaikinėse teisinėse sistemose buvo įtakotas atskiroms valstybėms būdingų skirtingų mokslininkų interpretacijų ir teismų praktikos, todėl, kaip matyti iš šio magistro baigiamojo darbo 1.2. skyriaus, kiekvienoje valstybėje išsivystė į savaip skirtingas doktrinas. Tuo tarpu Lietuvoje, esminės sutarties šalių nelygybės doktrina buvo perkelta iš UNIDROIT Principų, o ne vystėsi palaipsniui, kas galimai yra viena iš priežasčių, kodėl ją taikant kyla neaiškumų, kas, kaip matysime iš šio tyrimo, atsispindi ir Lietuvos teismų praktikoje.

### **1.3. Esminės šalių nelygybės doktrinos reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose**

Kaip aptarta ankstesniame skyriuje, sutarties negaliojimas dėl didelio jos šalių prievolių neatitikimo bei vienos iš šalių pasinaudojimo kitos šalies silpnumu, įvairiose valstybėse reglamentuojamas skirtingai. Remiantis skirtinga sutarčių reguliavimo specifika atskirose valstybėse bei tarptautinių sutarčių tendencijomis, buvo kuriami sutarčių teisės harmonizavimo instrumentai – *UNIDROIT Principai* ir *PECL*.

#### **1.3.1. Esminės šalių nelygybės reglamentavimas UNIDROIT Principuose**

UNIDROIT Principų 3.10 str. dėl esminės sutarties šalių nelygybės (angl. *gross disparity*) vertinamas dvejopai. Kai kurie autoriai jį kritikuoja dėl sukuriamos stabilumo stokos tarptautiniuose komerciniuose santykiuose, ypač dėl kontradikcijos su tarptautinėse komercinėse sutartyse taikoma šalių profesinės kompetencijos prezumpcija<sup>26</sup>. Kita vertus, esminės sutarties šalių nelygybės doktrinos šalininkai ginčija, jog profesinės kompetencijos prezumpcija yra pasenusi idėja, kuri netinka tarptautiniams komerciniams santykiams.

Pagal vieną iš nuomonių, *lex mercatoria*<sup>27</sup> neturėtų vertinti sutarčių galiojimo ir visais atvejais taikyti *pacta sunt servanda* principą. Ši nuomonė yra absoliučiojo liberalizmo, vyravusio XVIII amžiuje, padarinys. Manytina, kad absoliutus šios taisyklės laikymasis verstų kvestionuoti tarptautinės komercinės teisės teisingumą. Nors *pacta sunt servanda* principas yra skirtas

<sup>26</sup> Šalių profesinės kompetencijos prezumpcija detalčiau aptariama 4.1.1. skyriuje.

<sup>27</sup> *Lex mercatoria* (angl. *Mercantile law*) – sąvoka iš esmės atitinkanti komercinės teisės sąvoką. Ji nustato taisyklių, papročių ir įprastos praktikos sistemą, jos paprasta forma, arba adaptuota pagal nacionalinę teisę, taikomą prekybos sandorių šalims. (Black's Law Dictionary. Sixth edition. Centennial edition (1891-1991). P. 986.)

komercinių sutarčių stabilumo užtikrinimui, tai nereiškia, kad jis turėtų būti taikomas be išimčių. Būtent todėl šiuolaikinė *lex mercatoria* taiko sutarčių negaliojimo principus. Atitinkamai tarptautinėms komercinėms sutartims taip pat taikomas bendrasis tarptautinių komercinių sutarčių išipareigojimų pusiausvyros principas (angl. *contractual equilibrium*). Kaip pažymima *International Chamber of Commerce* (toliau - „ICC“) arbitražiniame sprendime Nr. 2291, „bet koks komercinis sandoris turi būti pagrįstas priešpriešinių išipareigojimų balansu“. Šioje byloje nagrinėta transportavimo sutartis, pagal kurią šalis iš Prancūzijos turėjo transportuoti plieno gabalą iš Prancūzijos į Afriką pagal šalies iš Anglijos užsakymą. Šalis iš Anglijos, sužinojusi, jog prekių kiekis ir išmatavimai didesni nei manyta, kreipėsi į arbitrą, kad būtų padidinta transportavimo kaina. Arbitras nusprendė padidinti sutarties kainą remdamasis išipareigojimų pusiausvyros, sutarčių aiškinimo remiantis gera valia ir tarptautinių komercinių sutarčių šalių profesionalios kompetencijos principais.<sup>28</sup>

Pažymėtina, kad sutartinių išipareigojimų pusiausvyros (angl. *contractual equilibrium*) principo atsiradimas atitiko pokarinį ekonominį – politinį klimatą, kadangi atsirado būtinybė apsaugoti naujas XX a. komercinių sutarčių šalis, t.y. asmenis iš valstybių, kurios tapo nepriklausomomis ir tuo pačiu įgijo teisę administruoti savo gamtinius išteklius. Tai pasireiškė tuo, kad 7 dešimtmetyje sutartys sudarytos tarp šiaurinių valstybių su pietinėmis valstybėmis dėl gamtinių išteklių išgavimo, pasirodė pernelyg apsunkinančios. Pastaraisiais dešimtmečiais šis poreikis išliko opus, kadangi dėl globalizacijos, daug naujų šalių patenka į tarptautinio verslo areną. Apskritai, Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungų (TSRS) subyrėjimas 1989 - 1991 m. bei lotynų Amerikos šalių ir tolimųjų rytų liberalėjimas fundamentaliai pakeitė tarptautinių komercinių sutarčių reguliavimą.<sup>29</sup>

Anksčiau išvardintos priežastys lėmė UNIDROIT Principų 3.10 str. formulavimą, kuris yra laikomas vienu iš sudėtingiausių ir kontroversiškiausių UNIDROIT Principų rinkinio straipsnių. Šis straipsnis - tai dviejų UNIDROIT Principų projekto straipsnių kompiliacija.<sup>30</sup> UNIDROIT Principų projekto 7 str., pavadintas „nelygi derybinė galia“ (angl. *unequal bargaining power*), sujungė procedūrinį pasinaudojimo kito asmens asmeniniais trūkumais elementą ir neprotingai nepalankias sutarties sąlygas kaip materialinį elementą. Tuo tarpu Projekto 8 str. „neteisėtumas“ (angl. *unconscionability*) buvo nukreiptas į sutarties dalyką bei turinį ir kaip negaliojimo sąlygą numatė nepagrįstai nelygias sutarties šalių prievoles ar kitas

<sup>28</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the *lex mercatoria*? P. 106 – 107. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>29</sup> Ibid, P. 108.

<sup>30</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 450.

sutarties sąlygas, kurios iš esmės pažeistų sutarties šalių teisių ir pareigų balansą. Tobulinant Projektą, buvo nutarta, jog šie straipsniai labai susiję, todėl jie buvo sujungti į vieną.<sup>31</sup> Tokiu būdu suformuluotas UNIDROIT Principų 3.10 str. numatantis šį reglamentavimą:

*1. Šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama į tai, kad:*

*a) viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra neapdairi, neinformuota, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties,*

*b) taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą.*

*2. Teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę atitinkamai pakeisti sutartį ar atskirą jos sąlygą, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.*

*3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir ši sutarties dar neatsisakė. Šiuo atveju taikytinas Principų 3.13 (2) straipsnis.*<sup>32</sup>

Minimaliu naujosios normos taikymo reikalavimu tapo perdėtas pranašumas.<sup>33</sup> Šis reikalavimas susijęs su sutarties turiniu (*materialinis elementas*). Perdėtas pranašumas turi būti gautas neteisėtu būdu (*procedūrinis elementas*). Ši sąlyga susijusi su sutarties sudarymo, pasirašymo procedūra. Taigi perdėto pranašumo atveju pagal UNIDROIT Principų 3.10 str. neužtenka materialinio nesąžiningumo - taip pat reikia įrodyti procedūrinį nesąžiningumą.<sup>34</sup>

3.10 straipsnis reikalauja, kad esminė nelygybė egzistuotu sutarties sudarymo metu. Tai jį skiria nuo UNIDROIT Principų 6.2.2. str. reglamentuojančio sutarties vykdymą pasikeitus aplinkybėms<sup>35</sup>, kuris buvo panaudotas kuriant CK 6.204 str.

<sup>31</sup> M. J. Bonell. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3, P. 86 - 87.

<sup>32</sup> UNIDROIT Principų 3.10 str.

<sup>33</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 450.

<sup>34</sup> Ernst A. Kramer. Contractual Validity According to the Unidroit Principles // European Journal of Law Reform, 1999, Nr. 1/3, P. 270 - 271.

<sup>35</sup> Ernst A. Kramer. Contractual Validity According to the Unidroit Principles // European Journal of Law Reform, 1999, Nr. 1/3, P. 283.

Vertinant, ar perdėtas pranašumas gautas *neteisėtu* būdu, įvertinama (a) ar buvo pasinaudota kitos šalies silpnybėmis, (b) sutarties prigimtis ir tikslas bei (c) kiti faktoriai.

(a) Šalies asmeninės silpnybės gali būti skirstomos į dvi kategorijas (i) silpnybės, kylančios dėl tam tikrų kritinių aplinkybių (priklausomybė, ekonominiai sunkumai, neatidėliotini poreikiai), ir (ii) silpnybės, kylančios dėl tam tikrų asmeninių savybių trūkumų (neapdairumas, patirties stoka, nežinojimas, derybų patirties neturėjimas).

(b) Tam tikrais atvejais gali būti nustatyta, jog egzistavo nepagrįsta nauda net ir tada, kai nebuvo pasinaudota (a) dalyje nurodytomis asmeninėmis silpnybėmis. Šie atvejai - tai tam tikro pobūdžio specifinės sutartys, pavyzdžiui, nekokybiškų prekių pardavimas arba sutartys, sudaromos prisijungimo būdu.

(c) Tam tikrais atvejais gali būti neapsiribota vien tik (a) ir (b) dalyse nurodytomis aplinkybėmis, bet ir atsižvelgiama į kitus faktorius, pavyzdžiui vyraujančią verslo etiką.<sup>36</sup>

Nepagrįstai perdėto pranašumo pavyzdys galėtų būti toks pranašumas, kuris įgytas išnaudojus kitos šalies derybinių sugebėjimų trūkumus. Svarbu pažymėti, kad 3.10 str. nenumato tikslios matematinės formulės tam, kad būtų galima nustatyti, ar yra šio straipsnio taikymo pagrindai. Vietoje to, numatyta, kad šalis gali atsisakyti sutarties tik jei nelygybė tarp šalių prievolių yra perdėta (angl. *excessive*).<sup>37</sup>

M. J. Bonell nuomone, tais atvejais, kai viena šalis pasinaudoja kitos šalies silpnesne derybų pozicija, silpnesniosios šalies priklausomybė nuo dominuojančios šalies turi atsirasti nepriklausomai nuo rinkos situacijos, kas gali pasirodyti komplikuoja sutartiniuose santykiuose su monopolijomis ar oligopolijomis, kai šalies silpnesnė derybų galia atsiranda būtent dėl rinkos situacijos. Tiksliau formuluojant, kai viena šalis užima dominuojančią poziciją atitinkamoje rinkoje, silpnesnė šalis priklauso nuo monopolininko arba oligopolininko, kadangi neturi kitos alternatyvos nei sudaryti verslo sandorį su dominuojančia šalimi. Dėl to dominuojanti šalis gali lengvai piktnaudžiauti savo pozicija, nustatydamą iš esmės nesąžiningas sutarties sąlygas. Remiantis esmine sutarties šalių nelygybe, silpnesnioji šalis vis dėlto gali apginti pažeistas teises, kadangi iš esmės nelygių sutarties sąlygų egzistavimo įrodymai leidžia atsisakyti sutarties. Tačiau kai dominuojanti šalis (1) įgauna perdėtą naudą neišnaudodama kitos šalies ekonominės priklausomybės ir (2) nulemia silpnesnės šalies nenaudingą poziciją, lyginant su jos konkurentais, „priklausomybės“ nuostata netaikytina.<sup>38</sup>

<sup>36</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 452 - 454.

<sup>37</sup> M. J. Bonell. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3, P. 88 - 89.

<sup>38</sup> M. J. Bonell. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3, P. 89.

Išskirtiniais atvejais, net kai neegzistuoja piktnaudžiavimas pranašesne derybų pozicija, kitos šalies pranašumas gali būti nepateisinamai priklausomas nuo *sutarties prigimties ir tikslo*. Ginčijamos sutarties ar jos sąlygos galiojimas priklauso nuo atitikimo bendrai verslo praktikai ir panašumo į kitas sutartis, sudarytas šalių su vienodomis derybų pozicijomis. Pavyzdžiui, sąlyga, ribojanti pranešimo apie prekių ar paslaugų defektus terminą iki neįprastai trumpo laiko periodo, gali būti negaliojanti, jei ji suteikia pranašumą pardavėjui ar tiekėjui, bei atsižvelgiant į šių prekių ar paslaugų specifinius požymius. Panašiai, ar sutartis, ribojanti prekybą, suteikia perdėtą pranašumą dominuojančiai šaliai, turėtų būti sprendžiama pagal bendrai priimta prekybos praktiką tam konkrečiam prekybos sektoriui.<sup>39</sup>

UNIDROIT Principų 3.10 str. pagrindų egzistavimo įrodinėjimo našta tenka šaliai, kuri siekia taikyti šį straipsnį. Šiuo atveju, nenumatyta jokių prezumpcijų, galinčių padėti nukentėjusiai šaliai įrodyti, jog jos teisės buvo pažeistos.<sup>40</sup>

Egzistuojant UNIDROIT Principų 3.10 str. nurodytiems pagrindams, nukentėjusi šalis gali atsisakyti sutarties arba kreiptis į teismą dėl jos pakeitimo. Tokiu būdu UNIDROIT Principai įtvirtina *favor contractus* taisyklę, kadangi suteikia galimybę modifikuoti sutartį. To priežastis yra pripažinimas fakto, jog nepaisant trūkumų, kurie gali atsirasti formuojant ar vykdant sutartį, dažniausiai abiejų šalių interesas yra išsaugoti sutartį, o ne ją panaikinti ir vėl ieškoti bei derėtis dėl tų pačių prekių ar paslaugų rinkoje.<sup>41</sup> Tarptautinėse komercinėse sutartyse galimybė pakeisti sutartį vietoje jos negaliojimo yra ypatingai naudinga jos šalims.<sup>42</sup>

Kaip minėta, kadangi UNIDROIT Principų 3.10 str. numato sutarties pripažinimo negaliojančia galimybę, remiantis subjektyviais trūkumais, šis straipsnis buvo kritikuotas kaip prieštaraujantis verslininkų profesionalios kompetencijos prezumpcijai. Taip pat buvo argumentuojama, jog šis straipsnis galės būti taikomas tik labai limituotai, nes verslininkai jau turi, arba turi lengva prieigą, prie reikiamų techninių žinių. Nors ši kritika ir nėra nepagrįsta, tačiau pats faktas, jog šį straipsnį galima taikyti tik tam tikrais atvejais, neturėtų mažinti jo svarbos. Šis straipsnis išreiškia fundamentalų prievolių teisės institutą.<sup>43</sup> Net ir taikomas tik

---

<sup>39</sup> Ibid, P. 89 - 90.

<sup>40</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 454.

<sup>41</sup> M. J. Bonell. The Unidroit Principles of International Commercial Contracts: Why? What? How? // Tulane Law Review, 1995, Nr. 69, P. 1137.

<sup>42</sup> M. J. Bonell. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3, P. 90.

<sup>43</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 110. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

specifiniais atvejais, jis yra tinkamas instrumentas ginti pažeistoms teisėms naujosiomis tarptautinės komercijos sąlygomis.

### 1.3.2. Esminės šalių nelygybės reglamentavimas PECL

Sutarčių teisė iš esmės nereikalauja, kad sandorių šalių prievolės būtų lygios vertės. Todėl yra bendrai priimta, kad šalys turėtų pačios spręsti dėl apsieičiamų prievolių vertės. Nepaisant to, kaip analizuota 1.2 skyriuje, daugelio šalių teisinės sistemos nepripažįsta teisėtomis sutarčių, kurios sukuria akivaizdžią esminę nelygybę tarp šalių prievolių, kai tokia nelygybė atsiranda dėl silpnos derybų pozicijos iš vienos pusės ir sąmoningo pasinaudojimo tuo, įgaunant pranašumą iš kitos pusės. Taip pat ir PECL 4:109 str. įtvirtina principą, kad sutarties, kuri suteikė vienai iš šalių perdėtą pranašumą dėl nesąžiningo pasinaudojimo kita šalimi, gali būti atsisakyta, ar teismas gali ją pakeisti, nukentėjusios šalies prašymu.<sup>44</sup>

Esminė šalių nelygybė, arba „*perdėta nauda ar nesąžiningas pranašumas*“ (angl. *excessive benefit or unfair advantage*), reglamentuojama PECL 4:109 str., kuris suformuluotas taip:

*1. Šalis turi teisę atsisakyti nuo sutarties, jeigu sutarties sudarymo momentu:*

*a) ji buvo priklausoma nuo kitos šalies arba ją siejo pasitikėjimo santykiai su kita šalimi, arba ji turėjo ekonominių sunkumų ar neatidėliotinių poreikių, buvo neapdairi, neinformuota, nepatyrusi, arba neturėjo derybų patirties, ir*

*b) kita šalis žinojo arba turėjo žinoti apie tai ir atsižvelgiant į sutarties aplinkybes ir tikslą, pasinaudojo silpnesnės šalies situacija iš esmės nesąžiningu būdu ar gavo perdėtos naudos.*

*2. Teisę atsisakyti nuo sutarties ar atskiros jos sąlygos turinčios šalies prašymu teismas turi teisę, jei yra pagrindas, atitinkamai pakeisti sutartį tam, kad sutartis atitiktų tai, kas galėjo būti sutartą, jei būtų buvę laikomasi geros valios ir sąžiningos prekybos reikalavimų.*

*3. Panašiai, teismas gali pakeisti sutartį šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą dėl perdėtos naudos ar nesąžiningo pranašumo, prašymu, jeigu po pranešimo gavimo ši šalis nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė.<sup>45</sup>*

<sup>44</sup> Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Parts I and II. - The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 261.

<sup>45</sup> PECL 4:109.

Būtų sukuriama pernelyg daug nestabilumo, jei šalis galėtų atsisakyti sutarties, net ir jai nenaudingos, jeigu nebūtų aiškos priežasties, kodėl ji nesirūpino savo interesais, kai sutiko su sutarties sąlygomis. Todėl pagal PECL 4:109 str. atsisakyti sutarties galima *tik* tada, kai šalis gali nurodyti tam tikrą *silpnybę ar negebėjimą* iš savo pusės, nulėmusį sutarties sudarymą nepalankiomis sąlygomis. Tai galėtų būti faktas, jog nukentėjusi šalis turėjo pasitikėjimo santykius su kita šalimi ir tikėjosi, jog pastaroji jai pataria teisingai.<sup>46</sup>

Sutarčių stabilumui taip pat kenktų, jei sutarys, kurios sukuria nelygybę tarp šalių prievolių, būtų pripažįstamos negaliojančiomis nepaisant to, kad šalis įgavusi pranašumą nežinojo, jog nukentėjusi šalis buvo silpnesnė. Todėl PECL 4:109 str. turėtų būti taikomas tik tada, jei pranašumą įgijusi šalis *žinojo*, jog kita šalis negali tinkamai apginti savo interesų.<sup>47</sup>

Vienos iš šalių įgytas pranašumas turi būti toks, kad būtų *akivaizdžiai* perdėtas lyginant su normalia kaina ar kita prievolės išraiška tokio pobūdžio sutartyse. Faktas, kad pasiūlos trūkumas lėmė aukštas kainas, nėra pagrindas taikyti PECL 4:109 str., nors staigus kainų šuolis ir leido vienai šaliai uždirbti neįprastai didelį pelną. Pavyzdžiui, dėl šalnos ankstyvą vasarą sumažėja pomidorų paklausa ir labai išauga kaina. B sutinka pirkti pomidorus iš A šia padidinta kaina. B negalės atsisakyti sutarties sužinojęs, kad A įsigijo parduodamus pomidorus daug pigiau, nes pirkė prieš šalną. Tačiau jei šalis įgyja pranašumą dėl kitos šalies nežinojimo ar būtinybės, PECL 4:109 str. turėtų būti taikomas. Kaip iliustracija gali būti pateikiamas toks pavyzdys, X, neišsilavinęs asmuo, be jokios verslo santykių patirties, gauna palikimu nuosavybės. Su juo susisiečia Y, kuris pasiūlo nusipirkti nuosavybę už daug mažesnę kainą nei tikroji vertė, sakydamas, jog X turi greičiau parduoti, nes praras galimybę. X parduoda nuosavybę.<sup>48</sup> Šiuo atveju X galės atsisakyti sutarties PECL 4:109 str. pagrindu.

4:109 str. gali būti taikomas net jei prievolės ne itin stipriai skyrėsi *piniginiu* atžvilgiu, tačiau esminis nesažiningas pranašumas buvo įgautas *kitais* būdais. Pavyzdžiui, sutartis gali būti nesažininga šalies, kurios finansinė padėtis neleidžia jai sudaryti tokios sutarties, atžvilgiu, net jei sutarties kaina ir nėra neprotinga. Tarkime, našlė X su daug vaikų gyvena dideliame, tačiau aptriušusiame name, kurį jos kaimynas Y jau senai norėjo nusipirkti. X pasikliauja Y patarimais. Y tai supranta ir manipuliuoja savo naudai – įtikina X parduoti jam namą. Jis pasiūlo jai rinkos kainą, tačiau nuslepia, kad už tokią pinigų sumą bus neįmanoma įsigyti kito namo kaimynystėje. X gali atsisakyti tokios sutarties 4:109 str. pagrindu.<sup>49</sup>

<sup>46</sup> Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Parts I and II. - The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 261 – 262.

<sup>47</sup> Ibid, P. 262.

<sup>48</sup> Ibid

<sup>49</sup> Ibid, P. 262 – 263.

Tam tikrais atvejais, šalis, kuriai teko nepalankios sąlygos, gali norėti toliau vykdyti sutartį, bet modifikavusi ją. Pagal PECL 4:109 str. 2 d. ji turi teisę teismo prašyti pakeisti sutartį. Kita vertus, taip pat nebūtų sąžininga leisti šaliai, kuri įgavo nepagrįstą pranašumą, tiesiog išvengti sutarties. Bet kuriuo atveju, teismas turėtų keisti sutartį, tik jei tai tinkamas teisių gynimo būdas atitinkamomis aplinkybėmis. Taip pat, vietoje sutarties atsisakymo arba kartu su šia pažeistų teisių gynimo priemone nukentėjusi šalis taip pat gali prašyti atlyginti patirtą žalą pagal PECL 4:117 str. Paminėtina, kad teisė pasinaudoti PECL 4:109 str. išvardintais gynimo būdais negali būti sutarties šalių apribota sudaroma sutartimi pagal 4:118 str.<sup>50</sup>

UNIDROIT Principų 3.10 str. skiriasi nuo PECL 4:109 str. tuo, kad 4:109 str. nenumato perdėtos naudos kaip *minimalaus* reikalavimo, jame numatyta, jog šalis turi nesažiningai pasinaudoti kitos šalies silpnumu *ar* gauti perdėtą naudą. Taigi šalis, kuri negali pasinaudoti UNIDROIT Principų 3.10 str. dėl perdėtos naudos kriterijaus trūkumo, gali remtis PECL 4:109 str., jei nauda buvo gauta nesažiningu būdu.<sup>51</sup> Taip pat pabrėžtina, kad UNIDROIT Principų 3.10 str., tam tikrais atvejais taikomas, kai egzistuoja *tik* objektyvus pagrindas – *perdėtas pranašumas*, tuo tarpu, PECL 4:109 str. įtvirtina kvalifikuota *laesio enormis* doktrina, pagal kurią tam, kad šis straipsnis būtų taikomas, viena iš šalių turėjo pasinaudoti kitos šalies trūkumais.<sup>52</sup>

#### 1.4. Esminės šalių nelygybės reglamentavimas CK

Kuriant naująjį CK, dalis normų, reglamentuojančių sutarčių teisę, buvo perkelta iš UNIDROIT Principų. Ne išimtis ir CK 6.228 str., kurio formuluotė praktiškai atitinka UNIDROIT Principų 3.10 str. tekstą:

*1. Šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesažiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą.*

<sup>50</sup> Ibid, P. 263.

<sup>51</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 450.

<sup>52</sup> Beale H., Hartkamp A. Cases, Materials and Text on Contract Law. - Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002. P. 484.

2. Teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.

3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė.<sup>53</sup>

CK 6.228 str. vartojamas terminas „atsisakyti sutarties“, manytina, atsirado dėl klaidingo angliško termino *to avoid* vertimo į lietuvių kalbą ir iš tiesų turėjo reikšti sutarties nuginklįjimą. Kaip teigia doc. dr. A. Dambrauskaitė, „įstatymų leidėjas vartoja terminą „atsisakyti sutarties“, nors toks terminas Lietuvos teisinėje sistemoje neturi aiškos ir griežtai apibrėžtos reikšmės <...> paanalizavus CK 6.228 straipsnio formuluotę, galima matyti, kad jis iš principo atitinka PECL 4:109 straipsnio <...> ir UNIDROIT principų 3.10 straipsnio <...> formuluotes, o šiuose tarptautiniuose dokumentuose toks atvejis reglamentuojamas skyriuje, skirtame sutarčių galiojimui ir yra priskiriamas prie sutarčių nuginklįjimo (*avoidance*) atvejo. <...> Tais atvejais, kai Lietuvos teisėje vartojamas terminas „nuginklįyti sandorį“, PECL redakcijoje anglų kalba vartojamas terminas *to avoid a contract* <...>. Taigi manytina, kad terminas *to avoid* turi būti aiškinamas jam suteikiant tokią reikšmę, kokia pagal nacionalinę teisę suteikiama terminui „nuginklįyti“. <...> PECL ir UNIDROIT principai pripažįsta, kad sandorių nuginklįjimas (*avoidance*) gali būti įgyvendintas ir ne teismo tvarka. Pagal PECL 4:112 straipsnį nuginklįjimas turi būti atliekamas pranešant kitai šaliai. <...> Analogiškai taisyklė įtvirtina ir UNIDROIT principų 3.14 straipsnyje <...>. Manytina, kad šiame kontekste CK 6.228 straipsnyje vartojamas terminas „atsisakyti sutarties“ į Lietuvos civilinę teisę pateko dėl netikslaus angliško termino *to avoid* vertimo į lietuvių kalbą, sutarčių negaliojimo pagrindui suteikus sutarties atsisakymo reikšmę.“<sup>54</sup> Taip pat, doc. dr. S. Drazdausko teigimu, vertinant UNIDROIT Principų ir CK normų skirtumus, CK 6.228 str. numatytas pagrindas atsisakyti sutarties dėl esminės šalių nelygybės turi būti aiškinamas būtent kaip sutarties negaliojimo pagrindas, nes būtų visiškai nepagrįsta laikyti, kad susitarimas, kurį sudarant pasinaudojama kitos šalies silpnumu ir pagal kurį kita šalis įgyja perdėta pranašumą, sukelia teisinius padarinius<sup>55</sup>. Darytina išvada, kad CK 6.228 str. turėtų būti vertinamas kaip sutarties *negaliojimo pagrindas*, kuriuo remiantis, sutarties

<sup>53</sup> CK 6.228.

<sup>54</sup> Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės: monografija. - Vilnius: Justitia, 2009. P 94-95.

<sup>55</sup> Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008. P. 172.

šalis galėtų kreiptis į teismą dėl sutarties *nuginčijimo*, kadangi, sutarties atsisakymo (nutraukimo) atveju, sutartis sukelia teisinius padarinius nuo sutarties sudarymo momento iki jos atsisakymo momento ir negalioja tik į ateitį. Todėl CK 6.228 str. taikymo pagrindus atitinkanti sutartis turėtų būtų teismo pripažįstama negaliojančia *ab initio* (nuo jos sudarymo momento), kadangi *ex in jura non oritur jus* (iš neteisės neatsiranda teisė).

Taigi, kaip matome, sisteminis CK 6.228 str. reglamentavimo palyginimas su esminės šalių nelygybės doktrinos įtvirtinimu UNIDROIT Principuose ir PECL, leidžia daryti išvadą, jog CK 6.228 str. turėtų būti vertinamas kaip sutarčių negaliojimo pagrindas ir sutartis, nugincyta pagal šią normą, neturėtų sukelti teisinių padarinių.

#### 1.4.1. CK 6.228 str. santykis su teisės principais

Esminės šalių nelygybės doktrina užtikrina CK 1.2 str. įtvirtintų lygiateisiškumo ir proporcingumo principų, CK 1.5 str. reglamentuojamų bendrųjų teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų, bei specifinio sutartinių teisinių santykių – silpnosios šalies gynimo – principo laikymąsi. Panašiai nurodoma ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikoje, „Civilinio kodekso 6.228 str. 1 d. numatyta, kad šalis gali atsisakyti sutarties, jeigu sutartis nepagrįstai suteikia kitai šaliai perdėtą pranašumą. Tokiu būdu įstatymas užtikrina sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų laikymąsi.“<sup>56</sup> Tačiau kita vertus, esminės šalių nelygybės doktrina kritikuojama dėl galimo prieštaravimo sutarčių laisvės ir sutarčių privalomumo (lot. *pacta sunt servanda*) principams.

*Silpnosios šalies gynimo sutartiniuose santykiuose principas.* „Teisinių santykių dalyviai dėl jų skirtingo profesinio statuso, materialinės padėties arba kitų svarbių priežasčių gali būti absoliučiai nelygūs. Pavyzdžiui, akivaizdžiai nelygias galimybes turi pagal banko indėlio sutartį komercinis bankas ir fizinis asmuo – indėlininkas.“<sup>57</sup> Jei tokiomis situacijomis būtų neapsaugota silpnoji prievolės šalis, būtų pažeidžiamas teisingumo principas, todėl įstatymų leidėjas reguliuoja tokias situacijas. Tokio silpnosios šalies gynimo pavyzdžiai galėtų būti CK 6.188 str. ginantis vartotojų teises, CK 6.193 str. reglamentuojantis sutarčių aiškinimo taisykles, CK 6.228 str. ir kt.<sup>58</sup> Pabrėžtina, kad vien tik nelygi turtinė padėtis ar neapdairumas nėra

<sup>56</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-128, kat. 35.3.6.

<sup>57</sup> Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 114.

<sup>58</sup> ten pat

pakankamas pagrindas pripažinti sutartį negaliojančia. „Tam, kad sutartis arba atskiros jos sąlygos būtų pripažintos negaliojančiomis, reikia nustatyti, jog silpnesnioji šalis, sudarydama sutartį, pasinaudojo silpnesniosios šalies padėtimi, o pastaroji dėl tokio elgesio nepajėgi daryti įtaką sutarties turiniui“<sup>59</sup>. Kitaip tariant, CK 6.228 str. apsaugo silpnesnę sutarties šalį nuo šalies, nesąžiningai įgijusios nepagrįstą pranašumą.

*Šalių interesų pusiausvyros principas.* CK 6.228 str. užtikrina šalių interesų pusiausvyros principo įgyvendinimą, kadangi suteikia galimybę šaliai atsisakyti sutarties ar jos sąlygos, jei ši sutartis (ar jos sąlyga) neužtikrina sutarties šalių interesų pusiausvyros, t.y. suteikia kitai šaliai perdėtą pranašumą.

*Teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principai.* CK 1.5 str. numatytas sąžiningumo sutartiniuose santykiuose laikymasis aiškintinas kartu su CK 6.200 str. numatyta bendradarbiavimo ir kooperavimosi pareiga – „sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus ir panašiai. Sąžiningumo priešybė – piktnaudžiavimas teise <...>“<sup>60</sup>. Pagal CK 6.158 str., kiekviena sutarties šalis, turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai, šios pareigos šalys savo susitarimu negali pakeisti ar panaikinti. Šiuo atveju kai šalis, pagal CK 6.228 str. nesąžiningai pasinaudoja kitos sutarties šalies neinformuotumu, derybų patirties stoka, kitais trūkumais ar nepalankiomis tai šaliai aplinkybėmis, toks elgesys prieštarauja sąžiningumo principui.

*Sutarčių laisvės principas.* Šis principas pasireiškia keturiais apsektais: „1) laisve sudaryti sutartį; 2) laisve atsisakyti sudaryti sutartį; 3) laisve nustatyti sutarties turinį (išskyrus imperatyvias normas), taip pat laisve sudaryti sutartis, kurių įstatymas nenumato, jei tokia sutartis neprieštarauja teisei, viešajai tvarkai ir gerai moralei“<sup>61</sup>. Įstatymų leidėjas numato sutarčių laisvės principo ribas tam, kad būtų apsaugoti kiti civilinės teisės principai. Pavyzdžiui „drausdamas atsisakyti sudaryti sutartis įmonėms monopolinėms, jei toks atsisakymas riboja sąžiningą konkurenciją“<sup>62</sup>. Sutarties laisvės principas suformuluotas XIX a. ir atspindi tuo metu vyravusią nuomonę, kad valstybė neturi kištis į privačius teisinius santykius. Bet ilgainiui buvo atskleisti socialiai žalingi padariniai, atsirandantys dėl neribotos sutarčių laisvės. Todėl šiuolaikinėje teisėje sutarties turinį kai kuriais atvejais reguliuoja valstybė, drausdama sutarties sąlygas, prieštaraujančias įstatymui, gerai moralei, sąžiningumo ir protingumo principams.

---

<sup>59</sup> ten pat

<sup>60</sup> Mikelėnas V., Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. - Vilnius: Justitia, 2001. P. 78.

<sup>61</sup> Ambrašenė D. ir kt. Civilinė teise. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 110.

<sup>62</sup> ten pat

„Valstybė gali kištis į sutartinius santykius tik esant pakankamam pagrindui – apsaugoti silpnesnės šalies, visuomenės, kreditoriaus interesą, viešąją tvarką ir kt. Kaip matome sutarčių laisvės principas yra ribojamas, kai pažeidžiami kiti bendrieji teisės principai ir įstatyminiai reikalavimai.“<sup>63</sup> Atitinkamai, kaip aptarta prieš tai, esminė sutarties šalių nelygybė pažeidžia kitus teisės principus – šalių lygiateisiškumo, sąžiningumo ir kt., todėl tokiu atveju sutarčių laisvės principas turi būti ribojamas taikant CK 6.228 str.

*Sutarčių privalomumo principas.* CK 6.189 str. numato, jog teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis turi jos šalims įstatymo galią. Tačiau „kaip ir kiekvienas principas, sutarties privalomumo principas nėra absoliutus, nes derintinas su kitais bendraisiais civilinės teisės principais“<sup>64</sup>. Sutarties atsisakymo galimybė egzistuojant esminei šalių nelygybei yra tokio derinimo pavyzdys.

Galime daryti išvadą, jog CK 6.228 str. įtvirtinti sutarčių atsisakymo arba keitimo pagrindai yra viena iš išimčių iš sutarčių laisvės ir sutarčių privalomumo principų, kadangi užtikrina sąžiningumo, šalių interesų pusiausvyros, silpnesnės šalies gynimo ir kt. principų apsaugą.

## **2. ESMINĖS SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖS TAIKymo PAGRINDAI IR PASEKMĖS**

### **2.1. Esminės sutarties šalių nelygybės taikymo pagrindai**

Esminės sutarties šalių nelygybės doktrinos pagal CK 6.228 str. taikymo pagrindai yra (1) materialinio elemento – perdėto pranašumo ir (2) procedūrinio elemento – šalies įgijusios perdėtą pranašumą, nesąžiningo pasinaudojimo kitos šalies silpnybėmis, nepalankia padėtimi ar kt. aplinkybėmis, egzistavimas.

CK 6.228 str. numatyta, jog „šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai *perdėtą pranašumą*“. Perdėtas pranašumas reiškia, kad viena sutarties šalis kitos šalies sąskaita gauna nepateisinamai didelį pranašumą, neproporcingai didelę naudą, o kita šalis negauna jokios naudos arba gaunama nauda neproporcingai maža palyginti su šios šalies prievolėmis<sup>65</sup>.

---

<sup>63</sup> Ten pat, P. 111.

<sup>64</sup> ten pat

<sup>65</sup> Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Pirmasis leidimas. - Vilnius: Justitia, 2003. P. 304 – 305.

Įrodinėjant, jog viena iš sutarties šalių gavo neproporcingai didelę naudą, negana įrodyti, jog sutartis buvo jai naudingesnė. Šalių tarpusavio prievolių neatitikimas turėtų šokiruoti protingą žmogų<sup>66</sup>. Teismai ne kartą yra pasisakę, jog sprendžiant „ar šalių nelygybė yra esminė, būtina atsižvelgti į daugelį faktinių aplinkybių: sutarties rūšį, tikslą, šalių patirtį versle ir pan.“<sup>67</sup>.

CK 6.228 str. nurodoma, jog vertinant ar egzistavo ši sąlyga, t.y. ar buvo suteiktas perdėtas pranašumas vienai iš sutarties šalių, turi būti atsižvelgiama į:

(i) tai, jog viena šalis yra priklausoma nuo kitos, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, t.y. *pasinaudojimas nepalankiomis kitai sutarties šaliai aplinkybėmis*.

Pasinaudojimas kitos šalies ekonominiais sunkumais gali pasireikšti tokia situacija, kai asmuo A pasiskolina pinigų iš asmens B labai nepalankiomis sąlygomis (su aukštomis palūkanomis, nepalankiu grąžinimo terminu ar pan.) todėl, kad privalo neatidėliotinai atsiskaityti su kitu kreditoriumi, o asmuo B, žinodamas beviltišką A situaciją, pasinaudoja jo ekonominiais sunkumais ir sutinka skolinti tik neproporcingai sau palankiomis sąlygomis.

Pagal CK 6.875 str. 1 dalį, susiklosčiusios sunkios aplinkybės yra vienas iš pagrindų, kuriais remiantis šalis gali ginčyti paskolos sutartį, kvestionuotina, ar šios normos negalima taikyti kartu su CK 6.228 str. ir susiklosčiusias sunkias aplinkybes vertinti kaip ekonominius sunkumus ar neatidėliotinus poreikius.

Priklausomybė paprastai pasireiškia pasitikėjimo santykiais tarp šalių. Tarkime, tarp šeimos narių arba tarp gydytojo ir paciento.

Manytina, kad ekonominė priklausomybė nuo kitos sutarties šalies taip pat galėtų būti taikoma komerciniuose santykiuose, pavyzdžiui, santykiuose tarp motininių ir dukterinių įmonių ar tarp finansų įstaigų ir jų klientų<sup>68</sup>.

(ii) tai, jog viena šalis yra neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, t.y. *pasinaudojimas sutarties šalies asmeninių savybių trūkumais*.

Sutarties šalys skiriasi savo išsilavinimu, patyrimu, asmeninėmis savybėmis, kaip pavyzdžiui, amžius ar sveikata. Šios asmeninės savybės, pasireikšdamos kaip trūkumai, gali lemti sutarties sudarymą nepalankiomis sąlygomis. Asmeninius trūkumus kaip CK 6.228 str. taikymo pagrindą sunkiau panaudoti verslo santykių šalims, tačiau kaip bus analizuojama 4.1

<sup>66</sup> Ten pat, P. 305.

<sup>67</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.11.2; 42.8; 50.1; 50.5; Teismų praktika 25.

<sup>68</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 453.

skyriuje, komercinių teisinių santykių šalys taip pat gali pasižymėti asmeninių savybių trūkumais. Tarkime ūkininkas dėl senyvo amžiaus ar išsilavinimo stokos gali sudaryti nepalankią sutartį su patyrusia verslo teisinių santykių šalimi arba jaunas verslininkas, užsiimantis smulkiuoju verslu, manytina, nepasižymi lygia derybine galia lyginant su patyrusiu stambaus verslo atstovu.

(iii) sutarties prigimtį ir tikslą.

Tam tikrais atvejais, pripažįstant sutarties sudarymo metu egzistavus esminę šalies nelygybę, nebūtina įrodyti, jog viena šalis pasinaudojo kitos sutarties šalies asmeninėmis savybėmis ar jai nepalankiomis aplinkybėmis, vietoje to, gali būti atsižvelgiama į esminę šalių nelygybę priklausomai nuo sutarties prigimties ir tikslo. Pavyzdžiui, vartojimo sutartyse, sudarytose prisijungimo būdu, t.y. sutinkant su kitos šalies siūlomomis standartinėmis sąlygomis, kuomet nėra galimybės derėtis dėl sutarties sąlygų.

(iv) kitas aplinkybes.

Teismų praktikoje nurodoma, jog tai, „ar šalių nelygybė esminė, vertinama pagal CK 6.228 straipsnio 1 dalyje nurodytus kriterijus; įstatymo normoje pateikiamas jų *pavyzdinis* sąrašas“<sup>69</sup>, kas reiškia, jog (i), (ii) ir (iii) punktuose išvardintos aplinkybės nėra galutinis sąrašas, tai suprantama ir iš straipsnyje vartojamos formuluotės „be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama <...>“<sup>70</sup>. Tai reiškia, jog kai kurie kiti faktoriai taip gali būti pripažįstami reikšmingais įrodinėjant, kad egzistuoja esminės šalių nelygybės taikymo pagrindai, tarkime verslo etikos principai, tačiau nei doktrinoje, nei teismų praktikoje tiesiogiai nėra išsiplečiama apie šį pagrindą. Galima būtų paminėti LAT nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2005, kurioje teismas pasisakė, jog „<...> jei sutartis sudaroma verslo tikslais, būtina atsižvelgti į komercinių sutarčių sudarymo ypatumus bei į tarp šalių anksčiau susiklosčiusius ir egzistavusius santykius. <...> Sąžiningo verslo kriterijai reikalauja, kad ūkinės veiklos subjektas savo veiksmais neklaidintų verslo partnerių.“<sup>71</sup> Šiuo atveju minimą verslo partnerių neklaidinimą galima būtų priskirti prie minėtų verslo etikos principų.

Kaip esminės sutarties šalių nelygybės taikymo pavyzdžiai doktrinoje pateikiamos tokios situacijos, kai „pardavėjas, pasinaudodamas pirkėjo neinformuotumu apie gaminamą

<sup>69</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.5; 35.4; 42.4.

<sup>70</sup> CK 6.228 str. 1 d.

<sup>71</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406, kat. 114.4; 45.1; 35.5.

įrangą ir tuo, kad pirkėjui įrangos nedelsiant reikia tam, kad įvykdytų savo sutartinius įsipareigojimus pagal pirkėjo sudarytą sutartį su trečiuoju asmeniu, parduoda jam pasenusių technologijų įrangą už tokią kainą, už kurią tas pats pardavėjas parduoda naujausių technologijų įrangą<sup>72</sup>, arba situacija, kai „bankas, sudarydamas įkeitimo sutartį su septyniasdešimtmečiu ūkininku, nepaaiškina jam įkeitimo sutarties esmės ir galimų padarinių“<sup>73</sup>.

Esminė šalių nelygybė taip pat minima CK 6.986 str., kuriame reglamentuojama, kad „taikos sutartis gali būti pripažinta negaliojančia dėl esminės jos šalių nelygybės (šio kodekso 6.228 straipsnis), taip pat kitais sandorių negaliojimo pagrindais“<sup>74</sup>. Šiuo atveju esminė sutarties šalių nelygybė įstatymo leidėjo prilyginama sutarčių negaliojimo pagrindams, kas galėtų būti papildomu argumentu 1.4 skyriuje išsakytai nuomonei, jog terminas „atsisakyti sutarties“ iš tikro turėjo būti vartojamas kaip „nuginčyti sutartį“ ir pagrindžia anksčiau tyrime padarytą išvadą, jog CK 6.228 str. yra priskirtinas sutarčių negaliojimo pagrindams.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog CK 6.228 str. taikymo pagrindai yra šių sąlygų egzistavimas: 1) vienos iš sutarties šalių įgytas perdėtas pranašumas kito sutarties šalies atžvilgiu (*materialinis elementas*) ir 2) perdėtą pranašumą įgijusios šalies nesąžiningas pasinaudojimas kitos sutarties šalies sunkia padėtimi arba asmeniniais trūkumais (*procedūrinis elementas*).

## **2.2. Esminės sutarties šalių nelygybės taikymo pasekmės**

Egzistuojant 2.1. skyriuje nustatytiems esminės sutarties šalių nelygybės doktrinos taikymo pagrindams, taikant CK 6.228 str., šiame straipsnyje numatytos sekančios pasekmės :

### **1) Sutarties nutraukimas (CK 6.228 str. 1 d.).**

Pagal CK 6.228 str. 1. d., sutarties šalis, kurios interesai pažeisti CK 6.228 str. išvardintais pagrindais, gali vienašališkai, nesikreipiant į teismą, atsisakyti sutarties. Kaip yra pasisakęs LAT, „esant esminei šalių teisių ir pareigų neatitikčiai, būtų nesąžininga ir neprotinga reikalauti vykdyti sutartį, tokiu atveju šalis, kuri būtų nukentėjusioji, turi teisę pareikšti kitai šaliai, kad atsisako vykdyti tokią sutartį ar tam tikros jos sąlygos, tokios sutarties ar jos sąlygos galima atsisakyti *vienašališkai*, nesikreipiant į teismą“<sup>75</sup>. Vienašališko sutarties atsisakymo

<sup>72</sup> Ambrašienė D. ir kt. Civilinė teise. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 113.

<sup>73</sup> Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 418.

<sup>74</sup> CK 6.986 str.

<sup>75</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, kat. 42.4; 36.1;

atveju, kaip analogija taikomas CK 6.218 str., reglamentuojantis pranešimą apie sutarties nutraukimą. Pastarasis straipsnis numato, jog apie sutarties nutraukimą privaloma iš anksto pranešti kitai šaliai per sutartyje numatytą terminą, o jei toks nenumatytas – prieš trisdešimt dienų. Kita vertus, kaip analizuota šio magistro baigiamojo darbo 1.4 skyriuje, manytina, kad CK 6.228 str. turėtų būti laikomas sutarčių negaliojimo pagrindu. Tuo tarpu pagal CK, nugrinčijamas sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu tik teismo tvarka<sup>76</sup>. Todėl kyla klausimas ar sutarties nutraukimo galimybė esminės šalių nelygybės doktrinos pagrindu, teisingai įgyvendinama.

2) Sutarties ar jos sąlygų pakeitimas (CK 6.228 str. 2 d., 3 d.).

- Sutarties šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos CK 6.228 str. 1 d. numatytais pagrindais, gali kreiptis į teismą pagal CK 6.228 str. 2 d., kad sutartis ar atskira jos sąlyga būtų pakeista taip, jog atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus. Kaip pasisakyta teismų praktikoje, „CK 6.228 straipsnio 2 dalis suteikia nukentėjusiai šaliai teisę reikalauti teismo tvarka pakeisti sutarties sąlygas, taigi nukentėjusi šalis turi pasirinkimą: pirma, ji gali iš viso atsisakyti sutarties arba tam tikros sąlygos; antra, ji gali reikalauti pakeisti sutartį. Pavyzdžiui, nukentėjusi šalis, kuri pardavė vertingą daiktą iš kitos šalies už nepagrįstai mažą kainą, gali prašyti pakeisti kainą, kuri atitiktų rinkos vertę.“<sup>77</sup> Aptariamam atveju, kaip analogija taikomas CK 6.223 str., kuris numato, jog ieškinį dėl sutarties pakeitimo galima pareikšti tik po to, kai kita šalis atsisako pakeisti sutartį. Taigi manytina, jog prieš nutraukiant sutartį CK 6.228 str. 1 d. pagrindais, būtina prieš tai bandyti derėtis su kita šalimi dėl nesąžiningų sutarties sąlygų pakeitimo.

- Sutarties šalis, gavusi kitos šalies pranešimą apie sutarties atsisakymą, taip pat gali kreiptis į teismą pakeisti sutartį ar atskirą jos sąlygą. Tačiau teismas šiuo atveju gali pakeisti sutartį ar jos sąlygą tik tuo atveju, jei po pranešimo gavimo sutarties šalis nedelsdama pranešė apie kreipimąsi į teismą kitai šaliai ir ši sutarties dar neatsisakė.

LAT dėl sutarčių keitimo teismo sprendimu yra pasisakęs, jog tai išimtinė priemonė, pateisinama tik įstatymuose numatytais atvejais, kaip kad CK 6.228 str.<sup>78</sup> Vilniaus apygardos

---

<sup>76</sup> CK 1.78 str. 2 d.

<sup>77</sup> ten pat

<sup>78</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-274/2009, kat. 50.1; 42.11.2. „Sutarties esmė – šalių *consensus ad idem*, t.y. šalių bendra nuomonė, valios sutapimas. Dėl to, siekiant užtikrinti sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, sutarties pakeitimas teismo sprendimu yra pateisinamas tik įstatyme ar sutartyje nurodytais atvejais, nes, minėta, sutarties pakeitimas teismo sprendimu reiškia priverstinį įsikišimą į šalių nustatytą tarpusavio teisių ir pareigų pusiausvyrą. Taigi sutarties pakeitimas teismo sprendimu yra išimtinė priemonė. Priešingas sutarties pakeitimo sąlygų aiškinimas verstų nepasitikėti sudarytomis sutartimis ir tai kenktų civilinių teisinių santykių stabilumui. Sutarties pakeitimo sąlygos įtvirtintos CK 6.223 straipsnyje, kurio 2 dalyje nustatyta, kad vienos iš šalių reikalavimu sutartis gali būti pakeista

teismo nuomone, teismai nėra saistomi ieškovo nurodyto įstatyminio pagrindo ir teismas gali pats *savo* iniciatyva pakeisti sutarties sąlygą pagal CK 6.228 str., jei egzistuoja šiame straipsnyje nurodyti esminės šalių nelygybės taikymo pagrindai, „kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas pagrįstai nustatė tokių aplinkybių buvimą: teismas konstatavo, kad atsakovas A. S. verčiasi nekilnojamojo turto pardavimu, dėl to yra aiškiai pranašesnis už A. K., kuris dėl asocialaus gyvenimo būdo, neapdairumo, patirties ir informacijos apie butų kainas neturėjimo, sutiko sudaryti butų mainų sutartį sau itin nenaudingomis sąlygomis, tuo pačiu pažeidė ir savo vaikų teisę gauti išlaikymą turtu“<sup>79</sup>. Kaip matome, nors teismų praktika sutarčių keitimą teismo sprendimu laiko išimtiniu savo teisių gynimo būdu, tačiau taip pat vertina, jog teismas gali pats savo iniciatyva taikyti CK 6.228 str.

Taigi, egzistuojant CK 6.228 str. taikymo pagrindams, sutarties šalis gali: 1) vienašališkai atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos arba 2) kreiptis į teismą dėl sutarties ar jos sąlygos pakeitimo. CK 6.228 str. taip pat numatyta galimybė šaliai, įgijusiai perdėta pranašumą, kreiptis į teismą dėl sutarties ar jos sąlygos pakeitimo tuo atveju, jei buvo gautas nukentėjusios šalies pranešimas apie sutarties nutraukimą.

### **3. CK 6.228 STR. SANTYKIS SU CK 1.90, CK 1.91 IR CK 6.204 STR.**

Tam tikrais atvejais CK 6.228 str. išvardintos aplinkybės sutampa ar yra panašios į kituose CK straipsniuose (1.90, 1.91, 6.204) įtvirtintas sutarčių negaliojimo ar jų keitimo sąlygas, kas sukelia neaiškumą, kurią normą reikėtų taikyti.

#### **3.1. CK 6.228 str. santykis su CK 1.90 str. (dėl suklydimo sudaryto sandorio negaliojimas)**

CK 1.90 str. numato, jog iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį. Suklydimu laikoma klaidingas suvokimas apie esmines sutarties aplinkybes, sutarties sudarymo metu.

---

teismo sprendimu, jeigu: 1) kita sutarties šalis iš esmės pažeidė sutartį; 2) kitais sutarties ar įstatymų nustatytais atvejais. Taigi, ši įstatymo norma sistemaiškai turi būti taikoma su kitais specialius sutarties pakeitimo atvejus nustatančiais CK straipsniais (pvz., 6.204, 6.228 straipsniai ir kt.).“

<sup>79</sup> Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-972-340/2009.

Teismai, taikydami CK 1.90 str. 7 d., kuri numato, jog suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais gynimo būdais, nukreipia į CK 6.228 str., tarkime LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-863 pasisakė, kad „jeigu išaiškėtų, jog ieškovei tenka nepateisinamai dideli neigiami padariniai, tai gali būti traktuojama kaip esminė sutarties šalių nelygybė pagal CK 6.228 straipsnį. Pagal CK 1.90 straipsnio 7 dalį suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais gynimo būdais. <...> Ši nuostata leistų, konstatavus esant esminį šalies suklydimą dėl sandorio kainos, pasinaudoti dabar galiojančiomis CK 6.228 str. nuostatomis dėl esminės šalių nelygybės pašalinimo, keičiant sutartį ar esminę nelygybę sukeliančią jos sąlygą.”<sup>80</sup> Taigi, prieš gindama savo teises pagal CK 1.90 str., šalis turėtų įvertinti ar nėra pagrindų kreiptis į teismą remiantis CK 6.228 str., kad būtų pakeista sutarties sąlyga dėl kurios suklysta.

Manytina, jog šie straipsniai skiriasi tuo, kad CK 1.90 str. atveju, esminę reikšmę turi vienos iš sutarties šalių suklydimas dėl sutarties ar jos sąlygų, kuris nebūtinai pasireiškia kitos šalies nesažiningu pasinaudojimu nepalankiomis aplinkybėmis ar asmeniniais trūkumais, kaip CK 6.228 str. atveju. Taip pat suklydimo atveju, kita sutarties šalis nebūtinai įgyja perdėtą pranašumą.

### **3.2. CK 6.228 str. santykis su CK 1.91 str. (dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, tai pat dėl atstovo piktavališko susitarimo su antrąją šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio negaliojimas)**

Kaip teigia doc. dr. A. Dambrauskaitė, „CK 6.228 straipsnyje išvardintos aplinkybės, kurios „nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą, <...>, viena šalis nesažiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi“ persidengia ir su CK 1.91 str. išvardytomis aplinkybėmis, sudarančiomis pagrindą sutartį pripažinti negaliojančia dėl susidėjusių sunkių aplinkybių, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, kuris savo ruožtu gali pasireikšti grasinimais panaudoti ekonominio spaudimo priemonės ekonomiškai silpnesnę ar iš

---

<sup>80</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-863, kat. 15.2.2.6; 37.10.

esmės ekonomiškai priklausomą sandorio šalį priversti, kad ji sudarytu jai ypač ekonomiškai nenaudingą sandorį<sup>81</sup>.

Su CK 6.228 str. įtvirtintomis esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo aplinkybėmis iš dalies sutampa šie CK 1.91 str. numatyti taikymo pagrindai: (1) *apgaule*, (2) *ekonominis spaudimas*, (3) dėl *susidėjusių sunkių aplinkybių* sudarytas sandoris.

(1) Apgaule laikytinas sandorį sudarančio asmens suklaidinimas, nesąžiningais kitos šalies veiksmais, dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Tai gali sutapti ir su CK 6.228 str. numatyto pasinaudojimu kitos šalies neinformuotumu ar nepatyrimu. Apgaule gali pasireikšti ir esminių aplinkybių nutylėjimu.<sup>82</sup> Aktyvūs nesąžiningos sutarties šalies veiksmai, bandant apgaulės būdu įtikinti kitą sutarties šalį sudaryti sutartį jai nepalankiomis sąlygomis, skiriasi nuo CK 6.228 str. tuo, kad pastaruoju atveju, nesąžiningas pasinaudojimas nepalankia kitos šalies padėtimi nebūtinai pasireiškia, aktyviais įtikinėjimo veiksmais.

(2) Egzistavusio ekonominio spaudimo pripažinimui pagal CK 1.91 str. būtinos šios sąlygos: 1) kitas asmuo reikalavo sudaryti sutartį; 2) grasino ekonominiais pagrindais; 3) sandoris sudarytas akivaizdžiai nenaudingomis sąlygomis; 4) nesant ekonominio spaudimo, sandoris nebūtų sudarytas.<sup>83</sup> Doktrinoje ir praktikoje laikoma, kad šis sutarties negaliojimo pagrindas taikytinas komerciniuose santykiuose – „dažniausiai ekonominis spaudimas naudojamas komerciniuose santykiuose. Pavyzdžiui didelė kompanija, grasindama sumažinti rinkoje gaminamų produktų kainas ir taip priversti bankrutuoti smulkųjį gamintoją, priverčia šį pardavinėti jai prekes su minimaliu pelnu, tuo tarpu pati parduodama jas didesne kaina“<sup>84</sup>. Šiuo atveju CK 1.91 skiriasi nuo CK 6.228 str. tuo, kad pirmuoju atveju, ekonominis spaudimas daromas tyčia, t.y. pasireiškia kitos šalies *veikimu*, tuo tarpu 6.228 str. atveju, nesąžininga šalis *pasinaudoja* kitos šalies ekonominiais sunkumais.

(3) Tam, kad būtų galima sandorį pripažinti negaliojančiu kaip sudarytą pasinaudojus kitos šalies sunkia padėtimi, turi susiklostyti šios sąlygos: 1) susiklosčiusios nuo kitos sandorio šalies nepriklausančios aplinkybės (nedarbas, sveikatos problemos, stichinės nelaimės), dėl kurių asmuo priverstas sudaryti sutartį sau nepalankiomis sąlygomis ir 2) kita sandorio šalis, žinodama šias aplinkybes, jomis pasinaudoja.<sup>85</sup> Šiuo atveju, sudėtinga šias aplinkybes atskirti nuo CK 6.228 str. numatyto pasinaudojimo kitos šalies neatidėliotinais

<sup>81</sup> Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės: monografija. - Vilnius: Justitia, 2009. P. 95.

<sup>82</sup> Vileita A. / red. Nekrošius V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 359.

<sup>83</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378, kat. 21.4.2.7; 45.5; 44.5.1; 40.3; 121.19.4; 36.1.

<sup>84</sup> Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2005. P. 50.

<sup>85</sup> Mikelėnas V., Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. - Vilnius: Justitia, 2001. P. 205.

poreikiais ar ekonominiais sunkumais, kad leidžia manyti, kad tiek vieno, tiek kito straipsnio taikymo atveju, šios konkrečios aplinkybės bus labai panašios.

### **3.3. CK 6.228 str. santykis su CK 6.204 str. (sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms)**

CK 6.204 str. įtvirtina galimybę sutarties šaliai ginti savo teises tuo atveju, jei dėl pasikeitusių aplinkybių vykdant sutartį ji patirtų itin didelių sunkumų, dėl ko, principo *pacta sunt servanda* taikymas prieštarautų protingumo ir sutarties šalių interesų pusiausvyros principams. LAT dėl CK 6.204 str., kaip sutarčių privalomumo principo išimties, taikymo yra pasisakęs, kad „taikymas, esant įstatyme nustatytoms aplinkybėms, leidžia sutartiniuose santykiuose išlaikyti interesų pusiausvyrą. Besąlygiškas principo *pacta sunt servanda* laikymasis tam tikrais atvejais galėtų reikšti protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimą“<sup>86</sup>. Tam, kad aplinkybės būtų pripažintos varžančiomis sutarties vykdymą pagal CK 6.204 str., turi egzistuoti šie kriterijai: a) aplinkybės turi atsirasti jau sudarius sutartį, b) aplinkybių nebuvo galima protingai numatyti, c) aplinkybės turi būti objektyvios, d) šalis turėjo neprisiimti šių aplinkybių atsiradimo rizikos.<sup>87</sup> Taip pat sutarties vykdymo varžymas turi būti esminis, pažeidžiantis šalių interesų pusiausvyrą<sup>88</sup>. Kaip ir CK 6.228 str. taikymo atveju, taikant CK 6.204 str. teismai griežtai vertina verslininkų veikimo savo rizika principą<sup>89</sup>.

CK 6.204 str. atveju, dėl pasikeitusių sutarties aplinkybių iš esmės pasikeičia sutartinių prievolių pusiausvyra, tuo tarpu pagal CK 6.228 str. esminė šalių nelygybė (prievolių disproporcija) egzistuoja sudarant sutartį. Taigi, esminis skirtumas tarp CK 6.228 ir CK 6.204 str. įtvirtintų pagrindų yra tai, kad CK 6.228 str. atveju, neatitikimas tarp sutarties šalių gaunamos naudos egzistuoja sudarant sutartį, o CK 6.204 str. atveju atsiranda jau sudarius sutartį ir šio atsiradimo nebuvo galima numatyti. Taip pat, pagal CK 6.204 str., sutartis sudarymo momentu yra teisėta – pagal šį straipsnį ji keistina ar teismo sprendimu nutraukiama tuo atveju, jei dėl nenumatytų pasikeitusių aplinkybių iš esmės pasunkėja prievolės vykdymas. Tuo tarpu,

<sup>86</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612, kat. 40.13; 21.2.2.1; 16.3.2.1.

<sup>87</sup> Mikelėnas V., Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. - Vilnius: Justitia, 2003, P. 269 – 270.

<sup>88</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.11.2; 42.8; 50.1; 50.5; Teismų praktika 25.

<sup>89</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-813, kat. 31.4. „Laisva valia sudarytos komercinės sutarties šalys negali pateisinti įsipareigojimų nevykdymo tuo, jog šalys susitarė dėl kai kurių nepalankių sutarties sąlygų vienos iš šalių atžvilgiu. <...> Verslininkai veikia savo rizika ir privalo būti apdairūs“.

sutartis CK 6.228 str. pagrindu yra neteisėta jau sudarymo metu, nes sudaroma būtent nesąžiningai pasinaudojus kito asmens asmeniniais trūkumais ar sunkiomis aplinkybėmis.

2008 m. prasidėjusio ekonominio nuosmukio pasėkoje komercinių santykių šalys pradėjo intensyviai ieškoti būdų kaip nutraukti prieš ekonominę krizę sudarytas sutartis, kurių vykdymas dėl pasikeitusių aplinkybių tapo nepalankus. Dažniausiai tai ilgalaikės nuomos, pirkimo – pardavimo ir pan. sutartys, sudarytos prieš ekonominį nuosmukį, atsižvelgiant į tuomet galiojusias kainas, verslo tendencijas ir lūkesčius bei tapusios finansiškai nenaudingomis, pasikeitus ekonominėms sąlygoms. Paprastai šalys tokiais atvejais, bandydamos pakeisti arba nutraukti sutartinius įsipareigojimus, kaip pagrindą naudoja CK 6.204 str., tačiau neretai pasitelkiamas ir CK 6.228 str. arba šie straipsniai naudojami kartu.

CK 6.204 str. taikymo atveju, verslo subjektui sunku įrodyti anksčiau minėtas būtinas šio straipsnio taikymui aplinkybes – kad aplinkybių pasikeitimo nebuvo galima numatyti bei, kad nebuvo prisiimta šių aplinkybių atsiradimo rizika, kadangi kaip minėta, teismai taiko verslo subjektų veikimo savo rizika principą, pagal kurį, šalys turi numatyti, jog ekonominiai ciklai keičiasi bei, kad negalima tikėtis, jog verslo sąlygos niekada nesikeis ir pajamos bus stabilios. Tuo tarpu, CK 6.228 str. atveju, šalims problematiška įrodyti visas šio straipsnio taikymui reikalingas aplinkybes – tiek materialinį normos elementą, tiek procedūrinį, t.y. ar įgytas pranašumas esminis, šokiruojantis bei ar kita šalis pasinaudojo nukentėjusios šalies asmeniniais trūkumais ar nepalankiomis aplinkybėmis. Taip pat, pagal CK 6.228 str., „nelygybė dėl tarpusavio prievolių neatitikties turi būti jau sudarant sutartį“<sup>90</sup>.

Vis dėlto, tam tikrais atvejais, pavykus įrodyti reikalingas aplinkybes, šiuos straipsnius būtų galima taikyti kaip sutarčių keitimo ar nutraukimo, dėl ekonominio nuosmukio pasėkoje susiformavusios sutarties prievolių disproporcijos, pagrindus. Tarkime, CK 6.204 str. atveju, sutartyje esant sąlygai, jog šalis neprisiima rizikos dėl galimo ekonominio nuosmukio padarinių bei pavykus pagrįsti, kodėl verslo subjektų veikimo savo rizika principas tuo konkrečiu atveju neturėtų būti taikomas. Tuo tarpu galimas CK 6.228 str. taikymo pavyzdys nagrinėjamoje situacijoje galėtų būti kliento derybos su banku dėl paskolos suteikimo, kurių metu banko atstovai (kuriuos, beje, su klientu sieja ir pasitikėjimo santykiai), pasinaudodami dėl ekonominio nuosmukio susidariusia sunkia kliento finansine padėtimi, žinodami, kad paskolos poreikis kritiškas, įtikina klientą pasirašyti sutartį itin nepalankiomis sąlygomis.

---

<sup>90</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, kat. 42.4; 36.1.

Galime daryti išvadą, jog CK 6.228 str. taikymui reikalingos aplinkybės iš dalies sutampa su CK 1.90 ir 1.91 str. išvardintomis sandorių negaliojimo sąlygomis. Taip pat CK 6.204 str. įtvirtinta esminė sutartinių prievolių disproporcija painiojama su CK 6.228 str. įtvirtintu perdėtu vienos iš sutarties šalių pranašumu ir šie straipsniai turėtų būti visų pirma atskiriami pagal sutarties šalių prievolių neatitikimo atsiradimo momentą.

#### **4. ESMINĖS SUTARTIES ŠALIŲ NELYGYBĖS DOKTRINOS TAIKYMO RIBOS**

##### **4.1. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose teisiniuose santykiuose**

Mokslininkai skirtingai traktuoja esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo komerciniuose santykiuose galimybę. Nuomonės išsiskiria tiek tarptautiniame lygmenyje, tiek Lietuvoje. Vis dėlto, tiek iš teisinėje doktrinoje nurodytų argumentų, tiek teismų praktikos tyrimo darytina išvada, jog esant tam tikroms aplinkybėms esminės šalių nelygybės doktriną komerciniuose santykiuose taikyti galima.

4.1.1. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose teisiniuose santykiuose ir santykis su verslo teisinių santykių šalių veikimo savo rizika principu.

Kaip rašo M. J. Bonell, ilgą laiką tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniame lygmenyje vyravo optimistinė prielaida, kad sutartys tarp komersantų yra sudaromos tik tarp patyrusių ir kompetentingų profesionalų, veikiančių sutinkamai su geros ir sąžiningos verslo praktikos principais. Tačiau šią prielaidą ilgainiui buvo pradėta kvestionuoti, priešpastatant argumentus, jog verslininkai gali turėti skirtingus išsilavinimo ir techninių gebėjimų lygius ar, kaip ir likusi dalis žmonijos, gali būti linkę išnaudoti kitos sandorio šalies silpnybes<sup>91</sup>.

Tarptautiniame lygmenyje, vertinant UNIDROIT Principų 3.10 str., daugiausia sutinkama, jog šis straipsnis, egzistuojant atitinkamoms jo taikymo sąlygoms, taikytinas ir sutartims, kurių abejos šalys yra verslo subjektai. Ernst A. Kramer teigimu, yra akivaizdu, kad būtinybė apsaugoti struktūriškai ar individualiai silpnesnes šalis taip pat gali egzistuoti

---

<sup>91</sup> M. J. Bonell. The Unidroit Principles of International Commercial Contracts: Why? What? How? // Tulane Law Review, 1995, Nr. 69, P. 1139.

tarptautinių komercinių sutarčių srityje, pavyzdžiui, smulkių prekybininkų be didelių ekonominių išteklių ar patirties atveju arba tais atvejais, kai viena iš sutarties šalių yra iš buvusių socialistinių valstybių ar besivystančios valstybės.<sup>92</sup> UNIDROIT Principų komentare, taip pat teigiama, jog nors atrodytų, jog sutarties atsisakymas esminės šalių nelygybės pagrindu pirmiausia turėtų būti taikomas vartojimo sutartims, tačiau nėra pagrindo, kodėl ši norma taip pat negalėtų būti taikoma ir komercinių sutarčių šalims, kurios sutarties sudarymo metu dėl tam tikrų priežasčių buvo nelygioje padėtyje, pavyzdžiui, patyrė ekonominių sunkumų, neturėjo verslo ar derybų patirties. Tačiau tokioms šalims yra daug sunkiau išpildyti visus kriterijus reikalaujamus šio instituto taikymui<sup>93</sup>.

Lietuvoje tiek doktrinos atstovų, tiek teismų nuomonė dėl CK 6.228 str. taikymo komercinių sutarčių šalims išsiskiria, kas rodo, jog įstatymų leidėjas nepakankamai aiškiai įvedė šį naują teisių gynimo instrumentą į Lietuvos teisinę sistemą.

Kaip nurodyta anksčiau šiame darbe, Lietuvos teisinės doktrinos atstovai<sup>94</sup> yra išreiškę nuomonių, jog esminės šalių nelygybės doktrina tam tikromis sąlygomis taikytina ir komerciniams santykiams. Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje atsargiai vertinama galimybė leisti verslo subjektui atsisakyti sutarties pagal CK 6.228 str. Taip yra todėl, kad griežtai žiūrima į verslininko veikimo savo rizika principą. Pavyzdžiui civilinėje byloje Nr. 3K-3-1123, LAT pasisakė, jog “ieškovas yra įmonė, kuri užsiima ūkine – komercine veikla ir kurios tikslas – pelno siekimas, todėl ieškovas veikia savo rizika ir jam taikomi *griežtesni* reikalavimai dėl savo teisių ir pareigų *žinojimo*, taip pat griežtesni *atsakomybės* už savo veiklą standartai.”<sup>95</sup>, arba kitoje nutartyje - “galimybė nuginčyti sandorį dėl to, kad jo sudarymą nulėmė sunkios susiklosčiusios aplinkybės, verslo santykiuose gali būti taikoma tik *išimtinai* atvejais, nes verslininkas prisiima su jo verslu susijusią *riziką* ir privalo a priori suvokti, kad verslui nepasisėkus jis patirs neigiamų turtinių pasekmių, t.y. praras investuotas lėšas, turės parduoti jam priklausančią turtą ir panašiai”<sup>96</sup> ir kt. Taip pat, panašios opinijos apie verslo subjektus laikomasi šiame LAT išaiškinime - “sudarytos laisva valia komercinės sutarties šalys negali pateisinti iš sutarties kylančių įsipareigojimų nevykdymo tuo, jog šalys susitarė dėl kai kurių nepalankių sutarties sąlygų vienos iš šalių atžvilgiu, netgi ir tuomet, kai šaliai nenaudingų sąlygų

<sup>92</sup> Ernst A. Kramer. Contractual Validity According to the Unidroit Principles // European Journal of Law Reform, 1999, Nr. 1/3, P. 282.

<sup>93</sup> Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009. P. 449.

<sup>94</sup> Pvz. Vileita A. / red. Nekrošius V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 114; Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 114 ir kt.

<sup>95</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1123, kat. 2.7; 18.3; 18.2; 4.3.

<sup>96</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16, kat. 15.2.2.7; Teismų praktika 15.

prisiėmimas reikštų neprotingos rizikos buvimą įprastos verslo aplinkos sąlygomis. Toks šalies elgesys nevykdant sutartinių įsipareigojimų paneigtų sutartinių teisinių santykių dalyvių teisinio apibrėžtumo principą. Verslininkai veikia *savo rizika* ir privalo būti apdairūs.<sup>97</sup> Tačiau tuo pačiu teismas šioje byloje nagrinėtai situacijai padarė išimtį iš veikimo savo rizika principo, pagrįsdamas tai teisėtų lūkesčių principo taikymu – „kita vertus, kiekviena iš sutarties šalių, sudarydama rizikos sutartį, kurios kainą diktuoja užsienio valiutos ir nacionalinės valiutos santykio pokytis, gali protingai tikėtis susiklosčius palankiam valiutų vertės santykiui turėti daugiau naudos iš sutarties būtent kontrahento sąskaita. Sutartinių teisinių santykių subjektų turimi *teisėti lūkesčiai*, kylantys iš šalių sutartinių įsipareigojimų vykdymo bei pagrįsti šalių teisėtais interesais, yra teismine tvarka pripažįstami ir ginami“<sup>98</sup>, kas reiškia, jog išimtys iš verslininkų veikimo savo rizika principo darytinos, jei to reikia kitų teisės principų apsaugai.

Užsienio literatūroje nagrinėjama tarptautinių komercinių sutarčių šalių profesinės kompetencijos prezumpcija (angl. *the presumption of the professional competence of the parties to an international commercial contract*), kurią galime lyginti su Lietuvoje taikomu verslo subjektų veikimo savo rizika principu. Pagal šią prezumpciją tarptautinės komercinės sutarties šalys negali remtis sutartinių įsipareigojimų svarbos nesuvokimu. Ši prezumpcija kilo iš komercinės teisės evoliucijos kaip nepriklausomos disciplinos ir specifinių reikalavimų komerciniams sandoriams, tokių kaip padidintas stabilumas. Komercinių sutarčių šalių profesinės kompetencijos prezumpcijos pagrindinė funkcija nėra užkirsti kelią sutarties pripažinimui negaliojančia dėl sutartinių įsipareigojimų nelygybės, tai veikia bendras principas, naudojamas įvairiose skirtingose situacijose<sup>99</sup>.

ICC sprendime Nr. 2291, arbitras aiškino minėtą prezumpciją kaip šalies pareigą išlaikyti normalų, naudingą ir racionalų atsargumo laipsnį saugant savo interesus. Tai yra, kad prekybininkų profesinė kompetencija reiškia tai, jog jie turi užkirsti kelią kitos šalies nuostoliams net jei šie nuostoliai jai pačiai atneštų pelną.<sup>100</sup> Kaip matome, šioje byloje arbitras naudojo profesinės kompetencijos prezumpciją tam pačiam tikslui kaip ir sandorių šalių prievolių lygybės (angl. *equality in exchange*) principą – tam, kad būtų atkurta sutarties pusiausvyra.

<sup>97</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-813, kat. 31.4.

<sup>98</sup> ten pat

<sup>99</sup> A. C. Yildirim. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? P. 112. // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

<sup>100</sup> Ibid, P. 114.

Galima daryti išvadą, kad sutarties šalių prievolių lygybės principas yra aukščiau nei profesionalios kompetencijos principas ir kad ši prezumpcija nereiškia bendros taisyklės, o veikiau yra išimtis iš lygiateisiškumo principo. Taip pat, nei principas, nei prezumpcija nėra *absoliutūs* - jie taikomi atsižvelgiant į ekonominius ir politinius poreikius<sup>101</sup>.

#### 4.1.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymo komerciniuose teisiniuose santykiuose Lietuvos teismų praktikoje tyrimas

Toliau apžvelgiama Lietuvos teismų praktika taikant CK 6.228 str., analizuojama kokiais pagrindais šalys įrodo esminės šalių nelygybės egzistavimą bei kokias aplinkybes teismai vertina kaip tinkamas šio straipsnio taikymui komerciniuose teisiniuose santykiuose.

*Netinkamas įrodinėjimas.* Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad dažnai šalys, remdamosis CK 6.228 str., neįrodo arba nesėkmingai įrodo, jog egzistuoja šios normos taikymo pagrindai<sup>102</sup>. Vilniaus apygardos teismas yra pasisakęs, jog vertinant, ar egzistuoja CK 6.228 str. taikymo pagrindai, teismas *nepreziumuoja* piktnaudžiavimo teise ir nesąžiningumo<sup>103</sup>, t.y. įrodinėjimo našta tenka ieškinį pareiškusiai šaliai. Dėl netinkamo įrodinėjimo, CK 6.228 str. kaip gynimo būdas sėkmingai naudojamas pakankamai retai, ypač, kaip anksčiau minėta, komerciniuose santykiuose dėl verslo subjekto veikimo savo rizika principo.

*Sutartiniai santykiai su šalimi užimančią monopolinę padėtį.* LAT 2005 m. spalio mėn. 19 d. nutartyje Nr. 3K-7-378 nagrinėjo ginčą tarp AB „Lietuvos dujos“ ir AB „Kauno energija“

<sup>101</sup> Ibid

<sup>102</sup> Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. liepos mėn. 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-342/2007. „Savo ieškinį dėl sutarties pakeitimo ieškovas grindžia CK 6.228 str. <...> Šio straipsnio pirmojoje dalyje, be kita ko, nurodyta, kad, be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. Tačiau ieškovas, reikšdamas ieškinį šiuo teisiniu pagrindu, nei vienos iš aukščiau nurodytų aplinkybių, galinčių būti pagrindu pakeisti ginčijamą sutarties sąlygą, kuria buvo nustatyta sutarties objekto kaina, nenurodė ir neįrodinėjo. <...> Todėl ieškovo pateikti įrodymai, kuriais jis grindžia teiginį apie žymų statybos darbų kainos padidėjimą, neleidžia daryti išvados apie tai, kad, sudarant 2004 m. birželio 2 d. statybos rangos sutartį, atsakovė nepagrįstai įgijo neproporcingai didelį pranašumą dėl kainos. Tuo labiau, bylos duomenys neduoda pagrindo teigti, kad atsakovė nesąžiningai pasinaudojo CK 6.228 straipsnio antroje dalyje nurodytomis aplinkybėmis, nepalankiomis ieškovui.“

<sup>103</sup> Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-241-186/2008. „Pareikšdami reikalavimą pakeisti sutarčių Nr. L2 ir Nr. DD2 sąlygas ieškovai rėmėsi LR CK 6.228 str. [...] Šias įstatyme nustatytas aplinkybes ir privalo byloje įrodyti ieškinį pareiškusi sutarties šalis (LR CPK 178 str.). <...> Sutartis gali būti keičiama tik esant LR CK 6.228 str. nustatytoms sąlygoms ir įvertinus konkrečias bylos aplinkybes. <...> Neįrodžius LR CK 6.228 str. įtvirtintų aplinkybių ieškovų reikalavimas negali būti tenkinamas. <...> Pasirašytose sutartyse įtvirtinta aptariama sąlyga nesuteikia atsakovui perdėto pranašumo ir nėra pagrindas keisti Sutartį remiantis LR CK 6.228 str. Reikalavimas grindžiamas prielaida, kad atsakovas gali piktnaudžiauti tokia sąlyga, tačiau įrodymų apie konfidencialių dokumentų reikalavimą ar atsisakymą transportuoti dujas nepateikta. Piktnaudžiavimas teise ir nesąžiningumas nėra preziumuojamas.“

dėl sandorio pripažinimo iš dalies negaliojančiu. Šioje byloje teismas pabrėžė veikimo savo riziką principą, nurodydamas, kad „atsakovas, kaip pelno siekiantis juridinis asmuo, verslo santykiuose veikia savo rizika ir privalo būti apdairus“<sup>104</sup> bei aiškino, kad netaikytinas CK 1.90 str., kadangi atsakovas įrodinėjo, kad sutartį sudarė dėl susidėjusių sunkių aplinkybių „atsakovo suklydimą paneigia jo paties argumentai, kad sandoris buvo pasirašytas dėl ekonominio spaudimo ir susidėjusių sunkių aplinkybių“<sup>105</sup>. Taigi teismo vertinimu, negalima painioti šių normų taikymo pagrindų, nes vienų aplinkybių pripažinimas lemia kito straipsnio aplinkybių egzistavimo paneigimą. Toliau teismas taip pat pasisakė dėl CK 6.228 str., „faktinės bylos aplinkybės, kad atsakovas buvo verčiamas pasirašyti sutartį sau nenaudingomis sąlygomis, nes ieškovas buvo monopolistas tiekiant ir transportuojant dujas Lietuvoje, *neturi* teisinės reikšmės nustatant šalių esminę nelygybę CK 6.228 straipsnio pagrindu, jei ginčijamos komercinėmis sąlygomis sudaryto sandorio sąlygos, t.y. kai sandorio šalys yra pelno siekiantys juridiniai asmenys.“<sup>106</sup> Toks teismo vertinimas yra priešingas šiame tyrime dėstytoms užsienio autorių nuomonėms<sup>107</sup>. Iš tolimesnės teismo argumentacijos galima matyti, jog teismas palankiai žiūri į CK 6.228 str. taikymą sutarties šaliai – *vartotojui* – „šioje byloje atsakovo tikslas ginčo šalių teisiniuose santykiuose yra dujų pirkimas su tikslu tiekti šilumą jos gavėjams, iš kurių didžioji dalis - vartotojai - fiziniai asmenys ir šiuo aspektu atsakovas galėtų būti pripažintinas silpnesne šalimi ieškovo atžvilgiu“<sup>108</sup>. Tačiau tuo pačiu nurodo, jog net esant situacijai, kai galima būtų traktuoti, jog dėl to, kad atsakovas atstovauja vartotojus, galima būtų pripažinti jį silpnesne šalimi, tai nėra pakankamas pagrindas taikyti CK 6.228 str., kadangi neįrodytos kitos šio straipsnio taikymui būtinos sąlygos. Šioje byloje LAT itin griežtai vertino verslo teisinių santykių veikimo savo riziką principą, neatsižvelgiant į tai, kad santykiai su dominuojančiais rinkos atstovais, dažnai lemia nepalankesnę kitos šalies poziciją sutartiniuose santykiuose.

*Sąlygų neatitikimas.* Kitoje byloje, Kauno apygardos teismas nutartyje Nr. 2A-1793-555/2010, tarp ieškovo VŠĮ Kauno „Žalgirio“ rėmėjas ir atsakovo G. J., dėl sutarties pakeitimo CK 6.228 str. pagrindu, kategoriškai vertino, jog „ieškovas yra patyręs rinkos dalyvis, turi didelę derybų patirtį, puikiai informuotas apie krepšinio rinką ir žaidėjų kainas bei veikia apdairiai ir

---

<sup>104</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378.

<sup>105</sup> ten pat

<sup>106</sup> ten pat

<sup>107</sup> M. J. Bonell. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3, P. 73; Vogenauer S., Kleinheisterkamp J., Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts. Oxford University Press, 2009, P. 453.

<sup>108</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378, kat. 21.4.2.7; 45.5; 44.5.1; 40.3; 121.19.4; 36.1.

turi (turėjo) visas galimybes konsultuotis ir tartis dėl sutarčių sudarymo ar atskirų jų sąlygų<sup>109</sup>. Teismo vertinimu, atsakovas niekaip negalėjo priversti ieškovo sudaryti su juo sutartį, jei pats ieškovas nebūtų to norėjęs, ir nurodė, kad sutarties kaina yra derybų reikalas, todėl jei ieškovas nenusiderėjo ir su tokia kaina sutiko - tai nerodo atsakovo ekonominio spaudimo, o tik, galbūt, ieškovo nesugebėjimą derėtis. Teismo vertinimu, „bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas pagrįstai vertino ieškovo verslo patirtį bei nustatė, kad ieškovas yra garsiausias ir ilgametės krepšio tradicijas Lietuvoje turintis klubas, kiekvienais metais sudarinėjantis kontraktus su žaidėjais. <...> Byloje nustatytos faktinės aplinkybės apie ieškovo patirtį versle, sutarties rūši, *nesudaro pagrindo* spręsti apie šalių prievolių neatitikimą, bei, kad atsakovas ieškovo sąskaita įgijo neproporcingai didelį pranašumą.“<sup>110</sup> Taigi nėra nuneigiama galimybė verslo subjektui remtis CK 6.228 str., tačiau šiuo konkrečiu atveju ieškovas neįrodė ir neatitiko CK 6.228 str. taikymui reikalingų aplinkybių, todėl teismas ieškinio netenkino.

*Taikymas egzistuojant nesąžiningai sutarties sąlygai.* Lietuvos apeliacinis teismas civilinėje byloje Nr. 2A-161/2008 vertino, kad atsakovo veiksmai, atsisakant perimti iš ieškovo nuomojamas patalpas dėl jų netinkamumo naudoti pagal paskirtį, nepaisant to, jog buvo pasirašytas priedas prie nuomos sutarties, kuriame buvo nurodyta, kad dalis darbų iki patalpų perėmimo nebus atlikta, yra pagrįsti ir teisėti pagal CK 6.228 str.<sup>111</sup> Šiuo atveju, teismo nuomone, ieškovas įtraukdamas į sutarties priedą sąlygą, jog dalis darbų patalpose nebus atlikta iki jų perdavimo nuomotojui, įgijo nepagrįstą pranašumą, kadangi atsakovas turėjo mokėti nuomos mokestį už atitinkamos paskirties patalpas, tuo tarpu ieškovas ketino perduoti nuomotojui netinkamas pagal šią paskirtį naudoti patalpas.

*Nesąžiningos sutarties sąlygos, suteikiančios nepagrįstą pranašumą įtraukimas į sutartį.* Lietuvos apeliacinis teismas civilinėje byloje Nr. 2A-408/2008, nagrinėjo ginčą, kuriame ieškovai prašė panaikinti su atsakovu sudarytą pirkimo – pardavimo sutarčių nesąžiningas sąlygas. Teismas tenkino ieškovų reikalavimą, motyvuodamas tuo, kad nors pirmosios instancijos teismas teisingai pastebėjo, kad ieškovai derybose su atsakovu naudojos advokato pagalba, tačiau egzistavo kiti pagrindai pripažinti nesąžiningą atsakovo elgesį ir esminės šalių nelygybės taikymo pagrindus, t.y. atsakovas buvo nesąžiningas todėl, kad delsė pateikti galutinius sutarčių variantus, o į galiausiai pasirašymui pateiktą projektą buvo įtraukęs nesuderintas su ieškovais, suteikiančias nepagrįstą pranašumą atsakovui, sąlygas. Kaip pasisakė

<sup>109</sup> Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1793-555/2010.

<sup>110</sup> ten pat

<sup>111</sup> Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. sausio mėn. 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-161/2008. „Apeliacinės instancijos teismas išdėstytų argumentų pagrindu sprendžia, kad atsakovo 2006 m. lapkričio 3 d. ir lapkričio 24 d. atsisakymai perimti iš ieškovo patalpas yra pagrįsti ir teisėti (CK 6.228 str. 1 d.).“

teismas „pirmosios instancijos teismas teisingai atkreipė dėmesį į tai, kad ieškovai derybose su atsakovu iki pasirašant pirkimo – pardavimo sutartis naudojos advokato pagalba, tačiau ieškovai ginčydami sutarčių sąlygas nesiremia argumentais, kad pasirašant sutartis jie nebuvo informuoti ar buvo nepatyrę, veikė neapdairiai, neturėjo derybų patirties. Ieškovai savo argumentus dėl CK 6.228 straipsnio taikymo grindžia tuo, kad atsakovas jų tarpusavio teisiniuose santykiuose dėl ginčo turto įsigijimo nesilaikė bendradarbiavimo, kooperavimosi principų ir buvo nesąžiningas, tai yra delsė paruošti ir pateikti pasirašyti pirkimo – pardavimo sutartis. <...> atsakovas į pasirašymui pateiktą projektą įtraukė sąlygas, kurių, kaip minėta, nebuvo preliminariose sutartyse, nors būtent preliminarųjų sutarčių nuostatomis šalys vadovavosi ikisutartiniame etape ir jų esminės sąlygos buvo pirkimo – pardavimo sutarčių pagrindu. Akivaizdu, jog šias naujas sutarčių nuostatas atsakovas savo iniciatyva ir interesais įtraukė suprasdamas, kad naujos ekonominės sąlygos (nekilnojamo turto kainų kilimas) suteikia jam *pranašumą* ieškovų atžvilgiu.“<sup>112</sup> Teismo nuomone, atsakovas buvo užtikrintas, kad ieškovams atsisakius tolesnių teisinių santykių, jis, priešingai nei ieškovai, nepatirs finansinių nuostolių ir tai patvirtina paties atsakovo pozicija – dokumentų pateikimas prieš pat paskirtą sutarčių pasirašymą, vienašališkas, nederinant su sutarčių partneriais įtraukimas net tokios sąlygos, kaip atleidimas nuo civilinės atsakomybės, atsisakymas daryti kompromisines nuolaidas ikisutartiniame etape, reikalavimas arba pasirašyti sutartį arba pasitraukti atsiimant vien prieš eilę metų sumokėtas pinigines lėšas, kategoriška laikysena viso teismo proceso metu. Taip pat buvo vertinamas faktas, kad ieškovai iš anksto buvo suplanavę turto panaudojimą, o atsakovas būdamas verslininkas turėjo žinti, jog ieškovai tą darys. Todėl, teismo nuomone, pirmosios instancijos teismas „teisingai kvalifikavo atsakovo elgesį ikisutartiniu laikotarpiu kaip nesąžiningą (CPK 1.5 str.). Teisėjų kolegija laiko, kad teismo išvada, jog ieškovai neįrodė atsakovą įgijus neproporcingai didelį pranašumą jų atžvilgių dėl sąlygų, susijusių su servitutų nustatymu, patalpų paskirties keitimu ir reklamos kabinimu yra nepagrįsta.“<sup>113</sup> Remiantis šiomis aplinkybėmis, teismas tenkino ieškovų reikalavimą pakeisti atitinkamas sutarties sąlygas.

*Laidavimas.* Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas atsakovo priešieškinių reikalavimų pakeisti laidavimo sutarties sąlygas remiantis CK 6.228 str. atmetė, pasisakydamas, jog „siekiant nustatyti, ar teismas turi pagrindą atitinkamai pakeisti nurodomą laidavimo sutarčių sąlygą, būtina įvertinti, ar esama ginčijama laidavimo sutarčių sąlyga atitiko sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus, ar ji nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą, bei tai, ar viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklausė,

<sup>112</sup> Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. liepos mėn. 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-408/2008.

<sup>113</sup> Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. liepos mėn. 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-408/2008.

turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą (CK 6.228 str.)<sup>114</sup>. Teismas nurodė, kad byloje nustatytos ir nepaneigtos aplinkybės, kad laiduotojas buvo pakankamai patyręs, kai pasirašė laidavimo sutartį su banku, todėl suprato savo veiksmus ir veikė išimtinai savo rizika. Teismas taip pat pažymėjo, kad pasirašydamas kredito ir laidavimo sutartį atsakovas veikė kaip verslininkas, turintis didelės patirties nekilnojamojo turto vystymo bendradarbiaujant su bankais sferoje, ir todėl aiškiai suprato, kokia sutartis pasirašo ir kokią riziką prisiima atitinkamomis sutarčių nuostatomis, „laidavimo sutartys buvo pasirašytos laiduotojo sutikimu ir laiduotojo naudai, o ne dėl laiduotojo ar UAB „Neto“ ekonominio silpnumo, UAB „Neto“ blogos padėties bei priklausomumo nuo banko suteikiamos paskolos. <...> sutarčių sudarymo metu ginčijama sąlyga nesuteikė perdėto pranašumo bankui, kuris įstatymų nustatyta tvarka užsitikrino prievolės įvykdymą, todėl reikalavimas dėl laidavimo sutarčių 2.8. punkto pakeitimo atmestinas. <...> Nurodytos aplinkybės ir pateikti į bylą įrodymai patvirtina, kad nėra pagrindo taikyti atsakovo nurodytą CK 6.228 str. nuostatą dėl esminės šalių nelygybės. Priešingu atveju, tenkinant atsakovo priešieškinių, atsakovas galėtų išvengti sutartinių įsipareigojimų ieškovui vykdymo, tuo tarpu ieškovas liktų be realaus prievolių įvykdymo užtikrinimo. Tokia situacija paneigtų sutarčių privalomumo principą, laidavimo sutarties esmę ir civilinės apyvartos stabilumą.“<sup>115</sup> Taigi šioje byloje, pirmiausia, atsakovas neįrodė CK 6.228 str. taikymui reikalingu aplinkybių (turėjo patirtį santykių su bankais sferoje, laidavimo sutartis buvo pasirašyta būtent jo naudai), antra, teismas laidavimą vertino kaip prievolės užtikrinimo būdą, nesuteikiantį pranašumo bankui.

*Nevienodos sutarties nutraukimo sąlygos.* Šiaulių apygardos teismas savo 2010 m. liepos 16 d. nutartyje ieškovo argumentą, jog jis turėjo teisę nutraukti subnuomos sutartį dėl esminės šalių nelygybės, vertino kaip nepagrįstą. Kaip esminę šalių nelygybę ieškovas ieškinyje nurodė tai, kad subnuomos sutartyje galimybė nutraukti sutartį prieš terminą buvo numatyta tik atsakovui. Teisėjų kolegija sprendė, kad sutarties punkte numatančiame sutarties nutraukimo sąlygas „nėra nurodyta kokia nors ieškovo (subnuomininko) prievolė atsakovui (kitai sutarties šaliai) pagal subnuomos sutarties sampratą (CK 6.477 str. 1d.), nes tai yra tik sutarties šalių numatyta sankcija už neteisėtą sutarties nutraukimą prieš terminą. <...>.“<sup>116</sup> Teismas aiškino, kad „CK 6.228 straipsnio 1 dalyje suteikta teisė šaliai atsisakyti sutarties arba tam tikros sąlygos ar sąlygų, jeigu tai nulemia didelę šalių *prievolių* neatitiktį, kai viena šalis kitos sąskaita įgyja

<sup>114</sup> Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio mėn. 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-685/2010.

<sup>115</sup> Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio mėn. 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-685/2010.

<sup>116</sup> Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-330-154/2010.

neproporcingai didelę, palyginti su jos prievolėmis, naudą, o kita šalis negauna nieko arba jos nauda yra neproporcingai maža, palyginus su kitos šalies prievole, ir tokia nelygybė dėl tarpusavio prievolių neatitikties turi būti jau sudarant sutartį. <...> Tai turėtų *būti esminė sutarties sąlyga*.“<sup>117</sup> Teismo nuomone, „subnuomos sutarties 4.3. punkto nuostatos pačios savaime netrukdytų ieškovui (subnuomininkui) tinkamai vykdyti jo su atsakovu pasirašytą subnuomos sutartį, t.y. naudotis jam suteiktomis subnuomojamomis patalpomis, mokėti mokesčius ir pan., todėl negali būti vertinamas kaip didelė (esminė) šalių *prievolių* neatitiktis. <...>.“<sup>118</sup> Teismas taip pat kvestionavo, kodėl ieškovas, manydamas, kad minėta sutarties sąlyga nesąžininga, prieš nutraukdamas sutartį vienašališkai nesikreipė į teismą su prašymu pakeisti šią sąlygą pagal CK 6.228 str.

#### 4.1.3. CK 6.228 str. taikymas netesybų ir palūkanų keitimui

*Netesybos.* Didelė dalis esamos teismų praktikos dėl CK 6.228 str. taikymo susijusi su netesybų keitimu. Lietuvos teismų praktikoje ilga laiką CK 6.228 str. buvo taikytas netesybų mažinimui. Teismai motyvuodavo, kad: „sąlyga, numatanti 30 000 Lt baudą nuomotojui prieš terminą nutraukus sutartį, rodo šalių prievolių neatitikimą, viena šalis kitos sąskaita įgyja neproporcingai didelį pranašumą“<sup>119</sup> arba „nustatant sutarties sąlygas, viena sutarties šalis gali pasinaudoti savo pranašesne padėtimi, kitos šalies silpnumu (neapdairumu, nepatyrimu ir pan.) ir nesąžiningai pasiekti susitarimo, kuriuo nustatytu gerokai palankesnes sau sutarties sąlygas, nepagrįstą pranašumą (šiuo atveju – labai dideles netesybas). <...> sutartyje numatytos netesybos yra neprotingai didelės (protingas ir apdairus žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nebūtų sudaręs), todėl panaikino sutarties sąlygas dėl tokių netesybų, jas sumažino ir taip pašalino esminę sutarties šalių nelygybę (CK 6.228 straipsnis)“<sup>120</sup>, ir kt.<sup>121</sup> Taip pat, CK 6.228 str. buvo taikomas netesybų pagal preliminarą sutartį mažinimui<sup>122</sup>.

---

<sup>117</sup> ten pat

<sup>118</sup> ten pat

<sup>119</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.11.2; 42.8; 50.1; 50.5; Teismų praktika 25.

<sup>120</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-273, kat. 36.1.

<sup>121</sup> Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-608-154/2009. „Šis straipsnis kartu su CK 6.73 straipsnio 2 dalimi, 6.258 straipsnio 3 dalimi taikytinas mažinant sutartimi nustatytą netesybų dydį ir nustatant protingą ir pagrįstą kreditoriaus ir skolininko interesų balansą. Pakeista sutartis ar jos sąlyga turi atitikti sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus (CK 6.228 straipsnio 2 dalis), tačiau teismas, nustatydamas, ar pagal CK 6.73 ir 6.258 straipsnių nuostatas yra pagrindas netesybas pripažinti neprotingai (aiškiai) didelėmis ir dėl to jas mažinti, ir sprendamas, iki kokio dydžio netesybos mažintinos, turi įvertinti visas reikšmingas šiam klausimui spęsti bylos aplinkybes (šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt.) ir stengtis nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros. <...>

Tačiau 2010 metais LAT išaiškino, jog CK 6.228 str. negali būti taikomas siekiant pakeisti netesybų dydį, pasisakydamas, jog „praktikoje tai turėtų būti tokia nelygi šaliai padėtis, jog protingas ir apdairus žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nesudarytų. Tai turėtų būti *esminė* sutarties sąlyga. <...> Teisėjų kolegija konstatuoja, kad toks sutartyje įtvirtintas susitarimas dėl netesybų *negali* būti laikomas esmine sutarties sąlyga dėl netesybų teisinės prigimties: netesybos laikomos prievolės *įvykdymo užtikrinimo* būdu (CK 6.71, 6.73 straipsniai) arba pagrindu taikyti *civilinę atsakomybę* (CK 6.258 straipsnis).“<sup>123</sup> Todėl teismas nesutiko su kasatoriaus argumentu, kad teismas turi spręsti sutarties sąlygos, nustatančios netesybas, pagrįstumo klausimą ir šią vertinti pagal CK 6.228 str., nesvarbu, sukūrė tokia sutartis esminę šalių nelygybę ar ne, egzistuoja ar neegzistuoja tarpusavio prievolių neatitiktis, nes byloje nagrinėjamu atveju pagal nustatytas faktines aplinkybes, kai preliminarioji sutartis dėl žemės sklypo pirkimo - pardavimo sutarties buvo nesudaryta dėl atsakovės kaltės, turi būti taikoma civilinė atsakomybė. Teisėjų kolegija konstatavo, kad „CK 6.228 straipsnis *negali* būti taikomas, siekiant panaikinti ar pakeisti sutarties sąlygą, nustatančią netesybas ir jų dydį“<sup>124</sup>. Sutinkamai, kitoje byloje, LAT pasisakė, kad „sutarties sąlyga, nustatanti netesybas, nevertintina pagal CK 6.228 str., reglamentuojančio sutarties ar atskiros jos sąlygos atsakymą dėl esminės šalių nelygybės, nuostatas. Šio straipsnio paskirtis yra kita – *ginti silpnesniąją sutarties šalį* (dažniausiai vartotoją, nors tam tiktais atvejais ir verslo subjektą), kuri privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis. CK 6.228 str. nuostatos netaikytinos sprendžiant ginčą dėl šalių laisva valia sudarytoje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo, nes šis klausimas reglamentuojamas CK 6.73, 6.258 straipsnių.“<sup>125</sup> Paminėtina, kad galima aptikti ir ankstesnį

---

Priklausomai nuo faktinės situacijos tas pats netesybų dydis (procentine ar pinigine išraiška) vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu“ <...>. Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2006 m. lapkričio 15 d. nutartyje Nr. 3K-3-413/2006 konstatavo, kad CK 6.228 straipsnis reglamentuoja galiojančios sutarties šalių esminės nelygybės pašalinimą. Šalys turi teisę sutarties galiojimo metu panaikinti esminę sutarties šalių nelygybę, pakeisti sutartį ir toliau ja vadovautis. Jeigu sutartis buvo nutraukta, tai po jos nutraukimo netaikomas CK 6.228 straipsnis esminei sutarties šalių nelygybei pašalinti.“

<sup>122</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.5; 35.4; 42.4. “Pagal ieškovės pareikštą ieškinį teismas privalėjo tirti aplinkybes, sudarančias CK 6.228 straipsnyje nurodytą sutarties pakeitimo pagrindą. <...> Teismas vertino ieškovės elgesį po preliminariosios sutarties sudarymo, tuo tarpu pagal pareikštą ieškinį pirmiausia nagrinėtinos preliminariosios sutarties sudarymo aplinkybės, nulėmusios nelygiaverčių netesybų šalims nustatymą. <...> nagrinėdamas CK 6.228 straipsnio pagrindą pareikštą reikalavimą, teismas turėjo tirti sutartyje nelygiaverčių viena kitai netesybų sąlygų atsiradimo aplinkybes. Atsakovas yra verslo subjektas, viena jo veiklos sričių – žemės sklypų pirkimas ir pardavimas; atsakovo atstovo aiškinimu, tokios sutarties sudarymas atsakovui yra įprastas. Ieškovės teigimu, ji yra mažiau informuota, neturi derybų patirties, ekonomiškai silpnesnė už atsakovą. Sutartį parengė atsakovas, jam nustatytos dešimt kartų mažesnės netesybos nei ieškovei.”

<sup>123</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, kat. 42.4; 36.1.

<sup>124</sup> ten pat

<sup>125</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010, kat. 36.1; 42.8.

LAT išaiškinimą dėl CK 6.228 str. negalimumo taikymo netesybų mažinimui, tačiau jame remiamasi kitu, viešojo intereso gynimo, pagrindu<sup>126</sup>.

*Palūkanos.* CK 6.228 str. teismų praktikoje taip pat taikomas palūkanų mažinimui. Šioje vietoje kyla klausimas, ar neprotingai didelės palūkanos, kaip ir neprotingai didelės netesybos, neturėtų būti laikomos neesmine sutarties sąlyga ir nemažinamos pagal CK 6.228 str. Manytina, kad priešingai nei netesybos, palūkanos tais atvejais, kai naudojamos kaip atlyginimas kurį skolininkas moką už naudojimąsi pasiskolintais pinigais, turi esminę reikšmę sutarties vykdymui, kadangi tiesiogiai įtakoja vykdomos prievolės dydį. Tuo tarpu netesybos taikomos kaip pažeistų teisių gynimo priemonė, jei sutarties šalis nevykdo savo prievolių. Kaip yra pasisakoma teismų praktikoje, “kilus ginčui dėl palūkanų dydžio, teismas, vadovaudamasis CK 1.5 straipsnio nuostatomis, turi vertinti atitinkamas sutarties sąlygas ir spręsti, ar jos nepažeidė iš esmės šalių interesų pusiausvyros (CK 6.228 straipsnis) ir ar jis neprieštarauja sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams (CK 6.37 straipsnio 3 dalis). <...> Vadovaudamasis CK 1.5 straipsniu, 6.37 straipsnio 3 dalimi, 6.228 straipsniu, teismas, užtikrindamas prievolės šalių interesų pusiausvyrą, turi teisę mažinti šalių sutartimi nustatytas palūkanas.”<sup>127</sup>, “Teismas, nagrinėdamas šalių ginčus dėl palūkanų dydžio, turi teisę vertinti atitinkamus susitarimus dėl palūkanų dydžio ir pasisakyti, ar toks susitarimas nepažeidė iš esmės šalių interesų pusiausvyros (CK 6.228 str.) ir ar jis neprieštarauja sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams (CK 1.5, 6.37 str. 3 d.).”<sup>128</sup>

Kaip matome, teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad CK 6.228 str. netesybų mažinimui neturėtų būti taikomas, kadangi netesybos nėra esminė sutarties sąlyga ir jų mažinimą reglamentuoja kitos įstatymo normos, tuo tarpu palūkanas už paskolą reglamentuojančiai

<sup>126</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-413/2006, kat. 42.1; 44.5.1; 36.1. „Sutartimi nustatytas netesybų dydis nėra keičiamas teismo tvarka taikant CK 6.228 straipsnį. Tai paaiškinama kitokia jų dydžio kontrole. Šalių susitarimu nustatomos netesybos neturi būti pernelyg didelės (neprotingos), nes sutarties dalyviai tarpusavio santykius turi grįsti protingumu, sąžiningumu ir teisingumu, o teismui pavesta kontroliuoti šalių elgesį ir tikrinti netesybų dydį. Tai nėra subjektyvi teismo teisė, taikoma ar netaikoma savo nuožiūra. CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teismo teisė mažinti netesybas vien dėl to, kad jos pernelyg didelės (neprotingos), ir tai vertinama kaip teismo pareiga kontroliuoti netesybų dydį, neleidžiant lupikavimo. Sąžiningumo ir protingumo principų sutartiniais santykiams taikymas, neleidžiant sutarties šaliai nepelnytai praturtėti dėl neprotingo dydžio netesybų, yra viešasis interesas, kurį teismas turi įgyvendinti *ex officio*. <...> Tuo tarpu jeigu sutarties sąlygos dėl netesybų dydžio būtų keičiamos taikant CK 6.228 straipsnį, tai būtų apribotos teismui priskirtos funkcijos įgyvendinti viešąjį interesą. Esminė šalies nelygybė pagal CK 6.228 straipsnį pašalinama teismui pakeičiant sutarties nuostatą, bet tai atliekama tik asmens prašymu ir tik po to, jei šalys preliminarai bandė tai daryti iki teismo, bet joms nepavyko pasiekti susitarimo (CK 6.223 straipsnis). Jeigu sutartimi nustatytų netesybų tinkamo dydžio kontrolė teismų praktikoje būtų vykdoma tokiu būdu, tai nukentėtų viešasis interesas.”

<sup>127</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-257, kat. 35.3.6.

<sup>128</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-908, kat. 57.2.

sutarties sąlygai CK 6.228 str. taikyti galima, kadangi palūkanų dydis tiesiogiai įtakoja sutarties vykdymą.

Apibendrinant, galime daryti išvadą, jog tiek doktrinos, tiek teismų pozicija Lietuvoje yra tokia, kad norint taikyti CK 6.228 str. komerciniams teisiniams santykiams, būtina atsižvelgti į verslininkų veikimo savo riziką principą ir atitinkamai griežčiau vertinti, ar jų teisiniams santykiams taikytinas esminės šalių nelygybės institutas, tačiau priklausomai nuo individualios situacijos bei CK 6.228 str. taikymui būtinų aplinkybių egzistavimo, CK 6.228 str. komerciniams teisiniams santykiams taikyti galima. *Pirmiausia* todėl, kad verslo subjektai nėra lygūs, jie gali skirtis įvairiais kriterijais, pavyzdžiui, būtų neprotinga ir nesąžininga visiškai sulyginti stambųjį ir smulkųjį verslininką, kadangi jie nėra lygūs nei savo išteklių nei patirtimi. *Antra*, būtent dėl to, kad verslo subjektai nėra lygūs, įstatymų leidėjas turi įsikišti ir neleisti vienai iš šalių piktnaudžiauti savo dominuojančia padėtimi, kaip yra nurodoma CK 1.1137 str. 3 d. - draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t.y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises, įstatymų saugomus interesus ar darytų žalą kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai.

#### **4.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas kituose teisiniuose santykiuose**

##### **4.2.1. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas vartojimo teisiniuose santykiuose**

Kaip minėta šio tyrimo 1.4 skyriuje, CK 6.228 str. buvo perkeltas į CK iš UNIDROIT Principų 3.10 str., kuris iš esmės skirtas tarptautinių komercinių sutarčių šalių gynimui. Tačiau tiek UNIDROIT Principų 3.10 str., tiek CK 6.228 str. yra skirti silpnesniosios sutarties šalies apsaugai, tuo tarpu vartotojai vartojimo sutartyse paprastai pripažįstami silpnesne šalimi. Taip pat aplinkybės išvardintos CK 6.228 str. – ekonominis silpnumas, neapdairumas, neturėjimas derybų patirties, sutarties prigimtis ir tikslas (vartojimo teisinių sutarčių specifiška), leidžia taikyti esminės nelygybės doktriną vartojimo teisiniams santykiams. Kaip jau minėta šiame darbe, priešingai nei komerciniuose santykiuose, kur šalims yra sudėtinga įrodyti CK 6.228 str. įtvirtintų aplinkybių egzistavimą, kadangi reikia įrodinėti, kodėl joms konkrečiu atveju neturėtų būti taikomas verslo subjektų veikimo savo riziką principas, vartojimo teisiniuose santykiuose

vartotojas savaime yra pripažįstamas silpnesne šalimi, dėl ko įrodyti CK 6.228 str. nurodytas aplinkybes tampa lengviau. Tačiau paminėtina, kad vartojimo sutartys bei jų sąlygos taip pat reglamentuojamos specialiuosiuose CK straipsniuose, kaip pavyzdžiui CK 6.188 str., todėl būtų galima kritikuoti ankstesnį požiūrį remiantis tuo, kad pirmiausia vartotojų teisių gynybai turi būti naudojamos specialios, vartojimo sutartims skirtos teisės normos. Tačiau iš vartotojo, kaip silpnesnės šalies, neturėtų būti atimamas papildomas pažeistų interesų gynimo būdas – esminės šalių nelygybės taikymas. Kadangi negalima teigti, kad vartojimo sutartis reglamentuojančios CK teisės normos apima visas galimas situacijas, kai vartotojas gali įgyti nepagrįstai nepalankią padėtį sutartyje. Kaip pasisakė Vilniaus apygardos teismas nutartyje Nr. 2A-64-186/2009, „vien aplinkybė, kad ieškovas yra profesionalas, o atsakovė – vartotojas yra pakankama pripažinti ją *silpnesne sandorio šalimi*. Tačiau LR CK 6.228 str. gali būti taikomas ne tik tuomet, kai viena sutarties šalis yra priklausoma nuo kitos ar kitaip silpnesnė. Tai tik viena iš aplinkybių, leidžiančių taikyti šią teisės normą, kurios akcentas yra galimybė atsisakyti sąlygos (sutarties) suteikusių perdėtą pranašumą vienai iš šalių. Nagrinėjamu atveju Susitarimas dėl apmokėjimo sąlygų (kainos apskaičiavimo būdo) pakeitimo suteikė ieškovui nei Pavedimu, nei sąnaudomis nepagrįstą galimybę iš esmės nepasikeitus paslaugos ir pastangų apimčiai gauti neproporcingai (2,5 karto) didesnę atlygį už suteiktą paslaugą.“<sup>129</sup> Galime daryti išvadą, kad esminės sutarties šalių nelygybės doktrina vartojimo teisiniuose santykiuose taikytina.

#### 4.2.2. Esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas darbo teisiniuose santykiuose

Darbuotojas, kaip darbo sutarties šalis, praktiškai visada yra priklausomas nuo kitos šalies – darbdavio, kas yra vienas iš CK 6.228 str. taikymo pagrindų. CK 6.228 str. taikymas darbo teisiniams santykiams išsamiai aptariamas LAT 2004 m. birželio mėn. 28 d. nutartyje. Šioje nutartyje teismas pasisakė, kad „CK 6.228 straipsnio <...> nuostatos taip pat *taikomos* ir darbo sutartims, atsižvelgiant į darbo sutarties prigimtį ir tikslą.“<sup>130</sup> Tačiau kaip toliau nurodo teismas, tarp šalių susiklosčius darbo teisiniams santykiams, nors darbo sutartis ir sudaryta esant esminei šalių nelygybei, darbo sutarties šiuo pagrindu negalima atsisakyti, kadangi esant darbo teisiniams santykiams įstatymas imperatyviai reikalauja darbo sutarties (Darbo kodekso (toliau – DK) 98 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Tačiau kaip pabrėžia teismas, tokiu atveju „teisę atsisakyti

<sup>129</sup> Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-64-186/2009.

<sup>130</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353, kat. 22.1; 5.3.2.1; 2.3.1; 2.11.

tam tikrų darbo sutarties sąlygų CK 6.228 straipsnio 1 dalyje nustatytais pagrindais turinti šalis gali kreiptis į teismą dėl tokios *sąlygos* panaikinimo arba atitinkamo pakeitimo, ją modifikuojant, kad ji atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.<sup>131</sup> Tokiu atveju, teisę kreiptis į teismą dėl sutarties sąlygos panaikinimo arba pakeitimo darbo teisiniuose santykiuose gali tiek darbuotojas, kaip silpnoji darbo sutarties šalis, tiek esant tam tikroms aplinkybėms – darbdavys, kai darbdavio atstovas yra ekonomiškai ar kitaip priklausomas nuo darbuotojo, ar yra kitos CK 6.228 str. 1 d. nustatytos aplinkybės. „Teismas, išnagrinėjęs darbo sutartį ar atskirą jos sąlygą, arba šalina darbo sutarties sąlygas, atsiradusias dėl esminės sutarties nelygybės, palikdamas šiuos santykius reguliuoti įstatymo nuostatomis (pavyzdžiui, DK 140 straipsniui), arba atitinkamai ją pakeičia, kad darbo sutarties sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus (CK 6.228 straipsnio 2 dalis).“<sup>132</sup> Taigi, darbo teisiniams santykiams CK 6.228 str. taikomas subsidiariai, kiek šių santykių nereglamentuoja DK.

Keičiant darbo sutarties sąlygas, teismas turi atsižvelgti į DK 4 str. 4 d. nuostatas, numatančias, kad tais atvejais, kai DK ir kiti įstatymai tiesiogiai nedraudžia darbo teisiųjų santykių subjektams patiems susitarimo būdu nustatyti tarpusavio teisių ir pareigų, šie subjektai turi vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Esant ginčui, ar šalių sudaryta darbo sutarties sąlyga neprieštarauja įstatymų nuostatomis ir sprendžiant klausimą dėl jos panaikinimo, teismas turi atsižvelgti, kad nustatant darbo santykių subjektų laisvę patiems nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, DK užtikrina minimalių darbo standartų laikymąsi, nustato tam tikrus apribojimus, siekiant išvengti kurios nors šalies piktnaudžiavimo įstatymo suteikta galimybe, taip pat nustato silpnosios darbo sutarties šalies – darbuotojo teisių apsaugos užtikrinimo galimybę, suteikiant teisę darbuotojui ir darbdaviui susitarti dėl darbo sutarties sąlygų, apsaugančių darbuotojo socialines teises.<sup>133</sup>

Kaip matome, CK 6.228 str. pagrindu, darbo sutarties šalis vienašališkai atsisakyti sutarties negali, tačiau tiek darbuotojas, tiek darbdavys gali kreiptis į teismą, kad šios normos pagrindu būtų pakeista arba panaikinta esminė šalių nelygybę įtvirtinanti sutarties sąlyga.

---

<sup>131</sup> ten pat

<sup>132</sup> ten pat

<sup>133</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353, kat. 22.1; 5.3.2.1; 2.3.1; 2.11.

## IŠVADOS

Magistro baigiamojo darbo hipotezė - esminės sutarties šalių nelygybės doktrina, įtvirtinta CK 6.228 str., taikytina komerciniuose teisiniuose santykiuose, pasitvirtino.

1. Įvertinus teisinės doktrinos bei teismų praktikos poziciją, darytina išvada, kad, norint Lietuvoje taikyti CK 6.228 str. komerciniuose teisiniuose santykiuose, būtina atsižvelgti į verslininkų veikimo savo rizika principą ir atitinkamai griežčiau vertinti, ar įrodyti visi esminės šalių nelygybės doktrinos taikymui būtini pagrindai. Vis dėlto, priklausomai nuo individualios situacijos bei konkrečių aplinkybių egzistavimo, CK 6.228 str. komerciniuose teisiniuose santykiuose taikyti galima.

2. CK 6.228 str. vartojamas terminas „atsisakyti sutarties“, manytina, buvo neteisingai ir nepagrįstai perkeltas iš UNIDROIT Principų 3.10 str., priskirtino prie sutarčių nuginklėjimo atvejų, kur vartojamas terminas „to avoid“ (liet. *išvengti*). Sisteminiis CK 6.228 str. reglamentavimo palyginimas su esminės šalių nelygybės doktrinos įtvirtinimu UNIDROIT Principuose ir PECL, leidžia daryti išvadą, jog CK 6.228 str. turėtų būti vertinamas kaip sandorių negaliojimo pagrindas ir sutartis, nutraukta pagal šią normą, neturėtų sukelti teisinių padarinių.

3. CK 6.228 str. taikymo pagrindai yra šių kumuliatyvių sąlygų egzistavimas: 1) vienos iš šalių perdėtas pranašumas (materialinis elementas) ir 2) perdėtą pranašumą įgijusios šalies nesąžiningas pasinaudojimas kitos sutarties šalies sunkia padėtimi arba asmeniniais trūkumais (procedūrinis elementas).

4. CK 6.228 str. taikymui reikalingos aplinkybės iš dalies sutampa su CK 1.90 ir 1.91 str. išvardintomis sandorių negaliojimo sąlygomis. Taip pat CK 6.204 str. įtvirtinta esminė sutartinių prievolių disproporcija painiojama su CK 6.228 str. įtvirtintu perdėtu vienos iš sutarties šalių pranašumu ir šie straipsniai turėtų būti visų pirma atskiriami pagal sutarties šalių prievolių neatitikimo atsiradimo momentą.

5. Teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad CK 6.228 str. netesybų mažinimui neturėtų būti taikomas, kadangi netesybos nėra esminė sutarties sąlyga ir jų mažinimą reglamentuoja kitos įstatymo normos, tuo tarpu palūkanas pagal paskolos sutartį reglamentuojančiai sutarties sąlygai CK 6.228 str. taikyti galima, kadangi palūkanų dydis tiesiogiai susijęs su sutarties vykdymu (t.y. prievolės dydžiu).

Monika Bukelskytė  
2010 m. gruodžio 21 d.

## LITERATŪRA

### Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64 - 2569.
3. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 12 – 488.
4. Principles of European Contract Law (prepared by the Commission on European Contract Law) // Prieiga per internetą: [http://frontpage.cbs.dk/law/commission\\_on\\_european\\_contract\\_law/PECL%20engelsk/engelsk\\_partI\\_og\\_II.htm](http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].
5. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2004 // Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

### Speciali literatūra

6. Abramavičius A., Andruškevičius A., Baškevičienė R. ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
7. Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teise. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
8. Beale H., Hartkamp A. Cases, Materials and Text on Contract Law. - Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002.
9. Black's Law Dictionary. Sixth edition. Centennial edition (1891-1991).
10. Bonell M. J. Policing the International Commercial Contract Against Unfairness Under the Unidroit Principles // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Nr. 3.
11. Bonell M. J. The Unidroit Principles of International Commercial Contracts: Why? What? How? // Tulane Law Review, 1995, Nr. 69.
12. Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės: monografija. - Vilnius: Justitia, 2009.
13. Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008.

14. Grechenig K. Die Laesio enormis als enorme Läsion der sozialen Wohlfahrt? – Ein rechtsökonomischer Beitrag zur HGB – Reform // Journal für Rechtspolitik. 2006, Nr. 1.
15. Kramer Ernst A. Contractual Validity According to the Unidroit Principles // European Journal of Law Reform, 1999, Nr. 1/3.
16. Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Parts I and II. - The Hague: Kluwer Law International, 2000.
17. Mikelėnas V., Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. - Vilnius: Justitia, 2001.
18. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. - Vilnius: Justitia, 2003.
19. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996.
20. Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2005.
21. Vileita A. / red. Nekrošius V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
22. Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC). - New York: Oxford University Press, 2009.
23. Yildirim A. C. Subjective reasons of gross disparity and the presumption of professional competence: a contradiction in the lex mercatoria? // Prieiga per internetą: [https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw\\_15\\_1\\_Yildirim.pdf](https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf) [prisijungimo laikas: 2010-11-08].
24. Zweigert, K, Kotz U. Lyginamosios teisės įvadas. - Vilnius: Eugrimas, 2001.

### **Teismų praktika**

25. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1793-555/2010.
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio mėn. 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-685/2010.
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. liepos mėn. 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-408/2008.
28. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. sausio mėn. 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-161/2008.
29. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. liepos mėn. 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-342/2007.

30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010, kat. 36.1; 42.8.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, kat. 42.4; 36.1.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-274/2009, kat. 50.1; 42.11.2.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.11.2; 42.8; 50.1; 50.5; Teismų praktika 25.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-413/2006, kat. 42.1; 44.5.1; 36.1.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.5; 35.4; 42.4.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.11.2; 42.8; 50.1; 50.5; Teismų praktika 25.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378, kat. 21.4.2.7; 45.5; 44.5.1; 40.3; 121.19.4; 36.1.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406, kat. 114.4; 45.1; 35.5.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-257, kat. 35.3.6.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-273, kat. 36.1.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-128, kat. 35.3.6.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353, kat. 22.1; 5.3.2.1; 2.3.1; 2.11.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-863, kat. 15.2.2.6; 37.10.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-813, kat. 31.4.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612, kat. 40.13; 21.2.2.1; 16.3.2.1.

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1123, kat. 2.7; 18.3; 18.2; 4.3.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-908, kat. 57.2.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16, kat. 15.2.2.7; Teismų praktika 15.
49. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-608-154/2009.
50. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-64-186/2009.
51. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-972-340/2009.
52. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-241-186/2008.
53. Lloyds Bank Ltd v Bundy [1974] EWCA Civ 8 // Prieiga per internetą <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1974/8.html> [prisijungimo laikas: 2010-11-08].

## SANTRAUKA

**Bukelskytė M.** Esminė sutarties šalių nelygybė: taikymo ribos / Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. O. Petroševičienė, Konsultantė doc. dr. Lina Novikovienė – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 54 p. Pagrindinės sąvokos: *laesio enormis*; esminė sutarties šalių nelygybė; komerciniai teisiniai santykiai; UNIDROIT principai. *Esminės sutarties šalių nelygybės doktrina į CK buvo perkelta iš UNIDROIT principų 3.10 str. Tiek teisinėje literatūroje, tiek teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės dėl šios doktrinos taikymo komerciniuose teisiniuose santykiuose. Taikant CK 6.228 str. komerciniuose teisiniuose santykiuose, būtina atsižvelgti į verslo santykių šalių veikimo savo rizika principą ir griežčiau vertinti ar įrodytos šio straipsnio taikymui būtinos aplinkybės.*

Esminės sutarties šalių nelygybės doktrina kildinama iš romėniškos *laesio enormis* doktrinos, pagal kurią žemės pardavėjas galėjo nutraukti sutartį, jei pagal ją pirkėjas įgydavo daugiau nei dvigubai didesnę pranašumą. Šios doktrinos atspindys šiuolaikinėse teisinėse sistemose buvo įtakotas, atskiroms valstybėms būdingų, skirtingų mokslininkų interpretacijų ir teismų praktikos, todėl, kiekvienoje valstybėje išsivystė į savaip skirtingus modelius. Lietuvoje esminės šalių nelygybės doktrina įtvirtinta CK 6.228 str., kuris buvo perkeltas iš UNIDROIT Principų 3.10 str., o ne vystėsi palaipsniui, kas galimai yra viena iš priežasčių, kodėl tiek teisinėje literatūroje, tiek teismų praktikoje, neprieinama vieningos ir aiškos nuomonės dėl šios normos taikymo.

Esminės sutarties šalių nelygybės doktrina taikytina egzistuojant vienos iš šalių perdėtam pranašumui (*materialinis elementas*) ir jei šis pranašumas įgytas nesąžiningai pasinaudojant kitos sutarties šalies sunkia padėtimi arba asmeniniais trūkumais (*procedūrinis elementas*). Egzistuojant CK 6.228 str. taikymo pagrindams, sutarties šalis gali vienašališkai atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos arba kreiptis į teismą dėl sutarties ar jos sąlygos pakeitimo. Pagal šį straipsnį, taip pat numatyta galimybė šaliai, įgijusiai perdėtą pranašumą, kreiptis į teismą dėl sutarties ar jos sąlygos pakeitimo tuo atveju, jei buvo gautas nukentėjusios šalies pranešimas apie sutarties nutraukimą. Sutarties modifikavimo galimybė, taikant esminės šalių nelygybės doktriną, laikytina *favor contractus* principo išraiška.

Tiek Lietuvoje, tiek tarptautinėje arenoje, esminės šalių nelygybės doktrinos taikymas komerciniuose teisiniuose santykiuose kritikuojamas kaip prieštaraujantis verslo santykių šalių veikimo savo rizika principui.

Analizuojant teisinę literatūrą ir teismų praktiką, darytina išvada, jog norint taikyti CK 6.228 str. komerciniuose teisiniuose santykiuose, būtina atsižvelgti į verslininkų veikimo savo rizika principą ir atitinkamai griežčiau vertinti, ar jų teisiniams santykiams taikytinas esminės šalių nelygybės institutas, tačiau priklausomai nuo konkrečių aplinkybių, būtiną CK 6.228 str. taikymui, egzistavimo, esminės šalių nelygybės doktriną komerciniuose teisiniuose santykiuose taikyti galima.

Pats faktas, jog esminės šalių nelygybės doktriną komerciniuose teisiniuose santykiuose taikyti galima tik tam tikrais atvejais, neturėtų mažinti šios doktrinos, kaip pažeistos sutarties šalių interesų pusiausvyros gynimo instrumento, svarbos.

## SUMMARY

**Bukelskytė M.** Gross disparity of the parties: limits of application / Master's Thesis. Supervisor lect. O. Petroševičienė, Consultant doc. dr. Lina Novikovienė – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2010. – 54 p. Main concepts: *laesio enormis*; gross disparity of the parties; commercial legal relations; UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. *The doctrine of gross disparity of the parties has been transferred to the Civil Code of the Republic of Lithuania from Clause 3.10 of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Neither in the legal literature, nor in the case law there is no consensus on the application of the doctrine of gross disparity in the commercial legal relations. When applying the doctrine of gross disparity in commercial legal relations it is necessary to consider the principle that the business parties operate on their own risk and to assess more strictly if all the circumstances necessary for the application of the Clause 6.228 have been met.*

The doctrine of gross disparity of the parties derived from the roman doctrine of *laesio enormis* under which the vendor of the land had the right to avoid the contract if it established a double advantage for the buyer. The reflection of this doctrine in the modern legal systems was influenced by various interpretations by legal scholars and case law specific for different states, therefore it resulted in different models of the doctrine in each of these states. In Lithuania, the doctrine of gross disparity of the parties established in Clause 6.228 of the Civil Code of the Republic of Lithuania did not develop progressively, but was instead transferred from Clause 3.10 of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, which may be one of the reasons why neither in the legal literature, nor in the case law no united and clear opinion on the application of the clause is reached.

The doctrine of gross disparity is applied if one of the parties receives an excessive advantage (*substantive element*) and the party has taken unfair advantage of the other party's complex situation or personal deficiencies (*procedural element*). If the ground for application of Clause 6.228 exists, the party may avoid the contract or an individual term thereof or to request the court to adapt the contract or term. Under this clause also the party, which gained the excessive advantage may request the court to adapt the contract after receiving a notice of avoidance from the other party. The possibility to adapt the contract under the doctrine of gross disparity is held as an expression of the *favor contractus* principle.

A conclusion can be made from the analysis of legal literature and the case law, that

when the doctrine of gross disparity is applied in the commercial legal relations it is necessary to consider the principle that the business parties operate on their own risk and to assess more strictly if the doctrine can be applied to these relations, however, subject to existence of particular circumstances necessary for application of Clause 6.228, the doctrine of gross disparity may be applied in commercial legal relations.

The sole fact, that the doctrine of gross disparity may be applied to commercial contracts only under certain circumstances should not diminish the importance of this doctrine as an instrument for the protection of the balance between the interests of the parties.